

Humanitair Transport in Bosnië

Het Nederlands-Belgische Transportbataljon

1992-1994

Masterthesis Universiteit Leiden - Geschiedenis

A.M.J. van den Honert

S0306428

alexandervdhonert@hotmail.com

Begeleider: Prof. dr. B. Schoemaker

Inhoudsopgave

Lijst van gebruikte afkortingen	4
Overzicht kaarten	5
Inleiding	6
H 1 Voorgeschiedenis	14
H 1.1 1918 - 1941	14
H 1.2 1941 - 1945	16
H 1.3 1945 - 1980	18
H 1.4 1980 - 1991	19
H 2 De keuze voor het transportbataljon: besluitvorming, mandaat en formatie	21
H 2.1 Besluitvorming	21
H 2.2 Mandaat	23
H 2.3 Formatie	23
H 3 Actoren	26
H 3.1 UNHCR	26
H 3.2 De internationale gemeenschap - Verenigde Naties	27
H 3.3 Strijdende partijen	27
H 4 Humanitair Transport	27
H 4.1 Aankomst en ontplooiing	30
H 4.2 Eerste lichting: november 1992 - april 1993	32
4.2.1 Strijdende partijen	32
4.2.2 De UNHCR	35
4.2.3 De internationale gemeenschap	37
H 4.3 Tweede Lichting: mei 1993 - oktober 1993	39
4.3.1 Strijdende partijen	39
4.3.2 De UNHCR	44
4.3.3 De internationale gemeenschap	45

H 4.4	Derde lichtung: november 1993 – april 1994	46
	4.4.1 Strijdende partijen	46
	4.4.2. De UNHCR en de internationale gemeenschap	49
H 4.5	Afstaan goederen	50
H 5	Mensenrechten	53
H 5.1	Etnische zuiveringen	53
H 5.2	Protection through presence?	54
H6	Een duurzame vrede	58
Conclusie		61
Literatuur		64

Afkortingen

ABiH	-	<i>Armija Republike Bosne i Hercegovine</i> (het Bosnische leger)
A-Tcie	-	Alfa-compagnie van het transportbataljon
B-Tcie	-	Bravo-compagnie van het transportbataljon
Belcie	-	Belgische compagnie van het transportbataljon
HVO	-	<i>Hrvatsko Vijeće Obrane</i> (het Bosnisch-Kroatische leger)
JNA	-	<i>Jugoslovenska Narodna Armija</i> (het Joegoslavische federale leger)
NAVO	-	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NDH	-	<i>Nezavisna Država Hrvatske</i> (de onafhankelijke staat Kroatië in 1941)
NIOD	-	Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie
Ssv-cie	-	Staf- en verzorgingscompagnie van het transportbataljon
TD	-	Territoriale Defensie
UNHCR	-	United Nations High Commissioner for Refugees
UNPROFOR	-	United Nations Protection Force
UNPROFOR II	-	United Nations Protection Force II (Bosnië)
VRS	-	<i>Vojska Republike Srpske</i> (Het Bosnisch-Servische leger)
VN	-	Verenigde Naties

Overzicht kaarten

Afbeelding 1 - Transporten Centraal-Bosnië	30
Afbeelding 2 - Transportroutes en gevechtszones Centraal-Bosnië	40

Inleiding

Op maandag 16 november 1992 reed een Belgische transportcompagnie onder leiding van de Nederlandse bataljonscommandant, luitenant-kolonel De Boer, vanuit Kroatië in konvooi naar Bosnië-Herzegovina. De volgende dag arriveerden de Belgen met 150 ton aan hulpgoederen (witte bonen, rijst, bloem en suiker) in Sarajevo en was het eerste Nederlands-Belgische hulptransport een feit.¹ Het Nederlands-Belgische transportbataljon maakte deel uit van de VN-missie *United Nations Protection Force* (UNPROFOR), een internationale troepenmacht die oorspronkelijk een staakt-het-vuren in Kroatië moest bewaken, maar zijn mandaat uitgebreid had zien worden naar humanitaire hulpverlening in Bosnië-Herzegovina. Gedurende drie jaar zouden de Nederlanders en Belgen de ruggengraat vormen van deze humanitaire bijstand in het door een burgeroorlog geteisterde Bosnië.

De burgeroorlog was eerder dat jaar uitgebroken. In maart 1992 verklaarde Bosnië zich in navolging van Kroatië en Slovenië onafhankelijk van Joegoslavië, tot groot ongenoegen van de Bosnische-Serven² die grote delen van Bosnië bevolkten. De onafhankelijkheidsverklaring van Bosnië leidde ertoe dat de oorlog, die daarvoor slechts op Kroatisch grondgebied was uitgevochten, zich begon te verplaatsen naar het Bosnische territorium. Op 31 maart 1992 staken Servische paramilitaire troepen de grens over naar Bosnië en binnen enkele weken hadden lokale Servische milities, Servische paramilitaire troepen en strijdkrachten van het voormalige Joegoslavische leger bijna zeventig procent van het Bosnische grondgebied onder de voet gelopen. In alle Bosnische gebieden waar Serven de macht overnamen, werden comités opgericht om etnische zuiveringen van niet-Serven te plannen en uit te voeren.³

De internationale gemeenschap sprak schande van de gruweldaden en trachtte via haar veiligheidsinstellingen het geweld te beteugelen. De Europese Gemeenschap had reeds twee bemiddelaars aangewezen die pogingen deden tot een staakt-het-vuren te komen. Toen dit niet leek te slagen, begon de Bosnische regering een lobby bij de Verenigde Naties om het mandaat van de

1 P. Kolken, P. Halmans, e.a. (red.), 'Transportprimeur voor Belgen', in: *Signaal Journaal*, 30 (1992), 1.

2 Het NIOD-rapport maakt een onderscheid tussen Serviërs en Serven, waarbij Serviërs zij die in Servië wonen zijn, en Serven diegenen zijn die in Bosnië wonen maar zich verbonden voelen met de Servische nationaliteit.

3 G. Duijzings, *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië. De achtergronden van de val van Srebrenica* (2002), 139-140.

14.000 UNPROFOR-troepen in Kroatië uit te breiden naar Bosnië.⁴ In juli 1992, vier maanden na het uitbreken van de oorlog in Bosnië, nam de VN-Veiligheidsraad een resolutie aan die UNPROFOR de taak gaf humanitaire hulptransporten in Bosnië te beschermen. Ook moest UNPROFOR het Rode Kruis gaan begeleiden bij de evacuatie van vrijgelaten gevangenen.⁵ De Verenigde Naties vroegen Canada, Denemarken, Frankrijk, Portugal, Spanje, België, Groot-Brittannië en Nederland om eenheden naar Bosnië te sturen om de resolutie ten uitvoer te brengen.

Het Nederlandse kabinet onder leiding van premier Lubbers besloot in oktober 1992 tot uitzending van een transportbataljon, na een formeel verzoek van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. In hun brief aan de Tweede Kamer schreven de ministers R. ter Beek (Defensie) en J. van den Broek (Buitenlandse Zaken) dat het besluit om troepen uit te zenden op een aantal nauw met elkaar samenhangende overwegingen stoelde. In de eerste plaats noemde de regering het grove onrecht dat velen in Bosnië-Herzegovina werd aangedaan, en sprak ze de wens uit de zo dringend nodige humanitaire hulp tijdig te helpen waarborgen. Daarnaast meende het kabinet dat een grotere internationale aanwezigheid in Bosnië een zekere remmende werking kon hebben op de schending van de mensenrechten. Tenslotte geloofden de ministers dat de aanwezigheid van UNPROFOR kon bijdragen aan het scheppen van voorwaarden voor een politieke oplossing van het conflict, waarmee ook Europese veiligheidsbelangen zouden worden gediend.⁶

De missie waar Nederland aan mee zou doen, was in verschillende opzichten een unieke operatie. Dit lag in de eerste plaats aan de organisatie van de missie. Omdat er geen vredesakkoord bestond tussen de strijdende partijen in Bosnië, zag de VN-Veiligheidsraad af van een vredeshandhavingsmissie en concentreerde zich in plaats daarvan op de distributie van hulpgoederen voor de bevolking. Hierdoor was de *United Nations High Commissioner for Refugees* (UNHCR), een civiele tak van de Verenigde Naties, het leidende agentschap van de missie. De transporten zouden beschermd worden door troepen van UNPROFOR, maar het was de UNHCR die onderhandelde met lokale milities over de vrije doortocht van de konvoien. Ook bepaalde het waar welke konvoien plaatshadden en of deze militaire bescherming van UNPROFOR nodig hadden.⁷ Nederlandse

4 P. Bootsma, *Srebrenica. Het officiële NIOD-rapport samengevat* (2002), 64-66.

5 VN Veiligheidsraad, *Resolutie 776* (1992).

6 Brief van de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken, vergaderjaar 1992-1993, 22 181, nr. 29, 1-2.

7 Brief van de ministers, 22 181, nr. 29, 2.

militairen werden dus naar een oorlogsgebied gestuurd waar ze zouden moeten opereren onder leiding van een civiele organisatie.

Het tweede aspect wat de missie uniek maakte, waren de omstandigheden waarin UNPROFOR zijn taak moest uitvoeren. De militairen hadden een mandaat meegekregen waarin ze de transporten moesten beschermen en alleen geweld mochten gebruiken in het geval van zelfverdediging. Dit waren regels voor een klassieke *peacekeeping*-operatie: een missie die uitgaat van een reeds getekende vrede. In Bosnië was dit echter verre van het geval. Milities van Bosnische Moslims hadden zich in mei 1992 verbonden onder bevel van Naser Orić en waren aan een tegenoffensief begonnen. Op 24 september viel een strijdmacht van twee- tot drieduizend Moslims het Servische bolwerk Podravanje aan waarbij tientallen Serven omkwamen, velen op zeer gewelddadige wijze. Sommigen werden levend verbrand, terwijl bij anderen het hoofd of andere lichaamsdelen werden afgesneden.⁸ Te midden van deze gewelddadigheden zouden Nederlandse en Belgische militairen hulpgoederen moeten distribueren, met slechts een zeer lichte bewapening en een mandaat waarmee ze alleen voor zelfverdediging geweld mochten gebruiken. Daarbovenop waren ze voor de verdediging van de compounds en de transporten afhankelijk van een Brits infanteriebataljon, aangezien Nederland in die periode nog niet in staat was een eigen infanteriebataljon naar Bosnië te sturen. Het Britse infanteriebataljon zou op zijn beurt dus weer afhankelijk zijn van de UNHCR, die bepaalde of de Nederlands-Belgische transporten bescherming behoeften.

Uit de brief van de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken bleek dat ze op de hoogte waren van de gewelddadige omstandigheden waaronder de eenheid de hulpgoederen moest vervoeren. De basis van waaruit het Nederlands-Belgische transportbataljon zou opereren werd dan ook zodanig gekozen dat frontlijnen zo min mogelijk doorkruist hoefden te worden.⁹ Van dit uitgangspunt bleef echter al snel niets meer over. In april 1993 gingen ook de Kroaten en Moslims elkaar in Centraal-Bosnië te lijf en de compounds van het transportbataljon lagen plotseling midden in de vuurlinie. Ook de transportroutes liepen dwars door verschillende frontlijnen heen en kregen vanwege herhaaldelijke beschietingen toepasselijke bijnamen als *Sniper Alley* en *Ho-Chi-Minh road*.¹⁰ Eind 1993 werden de transporten zelfs gedurende een aantal weken gestaakt vanwege een beschieting waarbij negen Nederlandse militairen gewond raakten en een Deense chauffeur om het

8 Duijzings, *Geschiedenis en herinnering*, 179.

9 Brief van de ministers, 22 181, nr. 29, 2.

10 B. Teunissen, 'Zeven maanden 1 (NL/BE) VN Transportbataljon', in: *Logos*, 6 (1993), 7.

leven kwam.¹¹ In februari 1994 sloten de Kroaten en Moslims een vredesakkoord waardoor er een relatieve rust terugkeerde in de regio. Tegen die tijd hadden de Nederlanders en Belgen al bijna vijfenzeventig ton aan hulpgoederen vervoerd.

Ondanks de bijzondere aspecten van de missie heeft het Nederlands-Belgische transportbataljon slechts een bescheiden plekje gekregen in de schaduw van het woud aan publicaties en rapporten over de oorlog in Bosnië. Het aarzelende optreden van de internationale gemeenschap, de val van Srebrenica en de uiteindelijke interventie van de NAVO hebben in de loop der jaren veel meer aandacht gekregen van politici, historici en journalisten. Het is inderdaad zo dat deze kanten van de oorlog diepe sporen hebben achtergelaten in het denken over VN-vredesmissies. Maar helaas is het ook zo dat deze onevenredige aandacht heeft geleid tot een hier en daar onnauwkeurige geschiedschrijving wat betreft het transportbataljon en zijn werkzaamheden.

Zo wijdt de politicoloog Peter Bootsma, die als redacteur nauw bij de samenstelling van het Srebrenica-rapport van het NIOD was betrokken, in zijn ruim 400 pagina's tellende samenvatting van dat rapport slechts twee pagina's aan het transportbataljon. Hij stelt dat de humanitaire hulp slechts ten dele degenen bereikte voor wie deze was bedoeld. Een vast deel moest volgens hem aan de Bosnische Serven worden afgestaan en bij de verschillende wegblokkades zou daarnaast nog eens 30 tot 50 procent van de hulp verloren zijn gegaan. Volgens Bootsma bereikte op enig moment zelfs nog maar tien procent van de hulp de plaats van bestemming, doordat de strijdende partijen een deel ervan onderweg in beslag namen als prijs om een konvooi door te laten.¹²

Hoe komt Bootsma aan deze cijfers? Zoals gezegd is het boek van Bootsma een samenvatting van het NIOD-rapport, dus de verklaring moet gezocht worden in het rapport zelf. Daar valt inderdaad te lezen dat tussen 1992 en 1994 dertig tot vijftig procent van de humanitaire hulpverlening 'verloren' ging bij wegblokkades.¹³ Opvallend genoeg blijkt deze stelling niet te zijn onderbouwd door officiële documenten, maar gebaseerd op twee boeken. Ten eerste op het ooggetuigenverslag *Sarajevo und danach: Sechs Jahre Reporter im ehemaligen Jugoslawien*¹⁴ van de Duitse oorlogsverslaggever Erich Rathfelder. Dit boek is helaas in geen enkele van de door mij geraadpleegde

11 *Het Parool*, 25 oktober 1993.

12 Bootsma, *Srebrenica*, 69 en 101.

13 J. Blom en P. Romijn, *Srebrenica: een 'veilig' gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses vande val van een Safe Area* (Amsterdam, 2002), 735.

14 E. Rathfelder, *Sarajevo und danach: Sechs Jahre Reporter im ehemaligen Jugoslawien* (München, 1998), 96 en 101.

bibliotheken beschikbaar en is derhalve niet te controleren.¹⁵ Het rapport noemt nog een bron: het boek *Bosnie, anatomie d'un conflit* (1996) van de Franse historicus Xavier Bougarel. Op pagina 125 van dit boek valt te lezen waar het NIOD-rapport zijn bewering vandaan heeft:

Le controle des axes routiers conduisant aux territoires enclavés procure en particulier d'importantes ressources matérielles et monétaires, grâce au prélèvement d'une partie de l'aide humanitaire acheminée (**entre 1992 et 1994, 30% à 50% de l'aide humanitaire aurait ainsi été détournée par les différentes forces armées**) ou à l'instauration de taxes et de droits de péage.¹⁶

Bougarel maakt geen gebruik van annotaties maar zijn algemene bibliografie verraadt dat ook hij geen gebruik maakt van officiële documenten. Daarnaast wijst het gebruik van het woord *aurait* (zou) erop dat hij niet zeker is over deze uitspraak. Desalniettemin heeft het NIOD-rapport deze aanname letterlijk overgenomen en haar verheven tot vaststaand feit.

In navolging van het NIOD-rapport neemt ook Bootsma deze stelling over, maar hoe komt hij vervolgens aan de opvatting dat op enig moment nog maar tien procent van de hulp aankwam ten gevolge van de inbeslagnames? Dit is even verderop in het rapport te lezen. Op pagina 736 staat dat volgens het ICRC (*International Committee of the Red Cross*) maar tien procent van de hulpgoederen de plaats van bestemming bereikte.¹⁷ De auteurs van het NIOD-rapport baseren zich op een artikel in het NRC-Handelsblad uit 1993. Hierin liet een woordvoerder van het Rode Kruis weten dat negentig procent van de geplande hulpgoederen de burgers in Bosnië niet bereikte. Dit was niet vanwege inbeslagnames, maar doordat de konvoeien werden tegengehouden door militairen en de wegen door het winterse weer onbegaanbaar waren geworden. De organisatie repte met geen woord over confiscatie van goederen door de strijdende partijen.¹⁸ Waar de eerdere bewering over de inbeslagname van goederen enkel een magere fundering had, is de stelling dat negentig procent werd ingenomen bij wegblokkades dus gebaseerd op een foutieve redenatie. Bootsma verbindt namelijk de aanname van Bougarel over de inbeslagname van goederen aan een totaal daarvan losstaande uitspraak van het Rode Kruis over de aankomst van die hulpgoederen. Het Rode Kruis claimde dat het tegenhouden van konvoeien en de slechte weersomstandigheden hadden geleid tot een zeer

15 Hier gaat het om de: Universiteitsbibliotheek Leiden, Universiteitsbibliotheek UvA, Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Openbare Bibliotheek Den Haag, Bibliotheek van het Vredespaleis.

16 X. Bougarel, *Bosnie. Anatomie d'un conflit* (Parijs, 1996), 125.

17 Blom, *Srebrenica: een 'veilig' gebied*, 736.

18 'Tien procent van hulp bereikt burgers Bosnië', *NRC Handelsblad*, 8 december 1993.

beperkte hulpverlening waarbij maar tien procent op de plaats van bestemming aankwam. Bootsma doet het in zijn boek echter voorkomen alsof negentig procent van de hulpgoederen onderweg in beslaggenomen werd door de strijdende partijen.

De bewering van Bougarel, en in het verlengde daarvan die van het NIOD-rapport en Bootsma, heeft zijn uitwerking gehad op de geschiedschrijving van het Nederlands-Belgische transportbataljon. In 2005 verscheen het boek *Van Korea tot Kabul, de Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Den Haag, 2005), samengesteld door historici Richard van Gils en Christ Klep. Het boek bestaat uit twee delen: het eerste deel, geschreven door Christ Klep, beschrijft de ontwikkeling van VN-vredesmissies vanaf 1945 en de rol van Nederland in deze missies. Het tweede deel is van de hand van Richard van Gils en dient als naslagwerk waarin de kerngegevens van elke operatie zijn opgenomen. Het transportbataljon komt, zij het summier, in beide delen aan bod. In het eerste deel wordt één pagina besteed aan het bataljon. Christ Klep stelt hier dat humanitaire hulp en oorlogsbelangen al spoedig na de ontplooiing van het Nederlands-Belgische transportbataljon in elkaar verstrikt raakten. De lokale partijen lieten volgens hem de konvooiën vaak pas door als eerst een deel van de lading werd afgestaan – een oorlogsbetaling in natura volgens Klep.¹⁹ Het ontbreken van annotaties maakt het echter lastig om vast te stellen waar hij zich op baseert. Opvallend is dat co-auteur Richard van Gils, die in het tweede deel van het boek drie pagina's besteedt aan het transportbataljon, geen melding maakt van confiscaties door strijdende partijen.

De overige geschiedschrijving met betrekking tot het Nederlands-Belgische transportbataljon bestaat voornamelijk uit een handjevol verslagen van betrokken militairen. Zo schreef luitenant-kolonel De Boer in 1994 een artikel over zijn ervaringen als bataljonscommandant in de *Militaire Spectator*²⁰ en verscheen in 1995 in *Armex* een artikel van luitenant-kolonel Schipper over het reilen en zeilen van het transportbataljon onder zijn hoede.²¹ Hoewel zeer informatief van aard ontbreekt het deze artikelen aan een wetenschappelijke inkadering. Wat wel opvalt is dat de inbeslagname van goederen door strijdende partijen in geen van beide artikelen wordt genoemd. Naast de gepubliceerde verslagen van betrokken militairen completeert de scriptie van Cadet-vaandrig Wassink uit 1994 de geschiedschrijving van het transportbataljon. Dit werk heeft wat

19 C. Klep en R. van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945*. (Den Haag, 2005), 110.

20 J. de Boer, 'Het 1^e Nederlands-Belgische VN-transportbataljon: formatie en inzet', in: *Militaire Spectator*, CLXIII-4 (1994), 142-150.

21 P. Schipper, 'Humanitair transporteren in Bosnië', in: *Armex*, 3 (1995), 21-24.

meer weg van een wetenschappelijk product dan de zojuist genoemde artikelen, maar ook hij heeft een militair focuspunt.²² Voor zijn afstuderen aan de Koninklijke Militaire Academie deed Wassink onderzoek naar de logistieke verzorging van het transportbataljon en Dutchbat in voormalig Joegoslavië en op basis hiervan doet hij enkele aanbevelingen voor toekomstige uitzendingen van Nederlandse eenheden. Voor de Koninklijke Landmacht is dit ongetwijfeld een nuttig stuk, maar het behandelt enkel de logistieke verzorging van het bataljon en bezit daardoor weinig historische relevantie.

Er bestaat tot op heden geen zelfstandig historisch werk met betrekking tot het Nederlands-Belgisch transportbataljon, terwijl de hier bovengenoemde bijzondere aspecten van de missie dit zeker de moeite waard maken. Dit vormt dan ook mijn eerste aanleiding voor het doen van onderzoek naar het transportbataljon. De tweede aanleiding voor dit onderzoek heeft te maken met de stand van de huidige kennis. We hebben al gezien dat de bewering van slechts één historicus is verheven tot feit in gezaghebbende werken als het NIOD-rapport en het boek van de toonaangevende militaire historicus Christ Klep. Eén van de belangrijkste drijfveren voor het doen van wetenschappelijk onderzoek is het toetsen van bestaande kennis en vervolgens het leggen van een zo stevig mogelijke fundering voor eventueel daaruit voortvloeiende nieuwe kennis. Ik zal in deze thesis dan ook de huidige kennis omtrent de humanitaire hulpverlening van het Nederlands-Belgische transportbataljon aan een toets onderwerpen en daarbij een zo stevig mogelijke fundering proberen te leggen voor eventuele nieuwe conclusies.

Mijn centrale vraag zal simpelweg zijn: hoe is het het Nederlands-Belgische transportbataljon in Bosnië vergaan? Omdat deze vraag erg breed is en ik niet wil moeten uitweiden over elke lekke band of zoekgeraakt spel kaarten, zal ik de drie reeds op pagina twee genoemde doelstellingen van het Nederlandse kabinet als leidraad gebruiken voor mijn beschrijving. Ik ga dus onderzoeken in hoeverre het bataljon zijn drieledige missie heeft volbracht: het waarborgen van humanitaire hulp; een remmende werking op de schending van mensenrechten; en het scheppen van voorwaarden waarbinnen een politieke oplossing voor het conflict kon worden gevonden.

Om tot een oordeel te komen in hoeverre het bataljon zijn missie heeft volbracht, moet niet alleen naar de absolute cijfers worden gekeken maar ook naar alle factoren die van invloed zijn geweest op het volbrengen van de missie. Zodoende zal ik eerst de voorgeschiedenis van de Joegoslavische burgeroorlog beschrijven. Deze voorgeschiedenis zal inzicht geven in de aard van het conflict waarbinnen het transportbataljon moest opereren. Het conflict verschaftte niet alleen bestaansrecht aan de missie van het transportbataljon, maar beperkte ook in aanzienlijke mate de

22 A. Wassink, *De logistieke verzorging van het Transportbataljon en het Dutchbat in het voormalige Joegoslavië* (Breda, 1994).

mogelijkheid tot het succesvol uitvoeren van de missie. Een volledig begrip van het conflict en de daaruit voortvloeiende handelingen is dan ook noodzakelijk. In het tweede hoofdstuk ga ik in op de politieke besluitvorming rondom de uitzending van het bataljon. Hier probeer ik te achterhalen waarom er een transportbataljon werd uitgezonden en waarom dit een multinationale samenstelling kreeg. Ook zal ik in dit hoofdstuk kijken naar het mandaat dat het bataljon meekreeg van de Verenigde Naties. Dit is essentieel om een duidelijk beeld te krijgen van de middelen en de mogelijkheden waarmee het transportbataljon zijn missie moest gaan uitvoeren. Nu de taakstelling, de samenstelling en het mandaat van het transportbataljon duidelijk zijn, ga ik in hoofdstuk drie kijken naar de actoren waar het bataljon mee te maken had bij het uitvoeren van zijn missie. In de eerste plaats zal ik hier de UNHCR bespreken. Het bataljon kreeg zijn opdrachten van de vluchtelingenorganisatie en zodoende bepaalde deze in belangrijke mate *waar* het zijn missie moest uitvoeren. Daarnaast hadden de Verenigde Naties ook een grote invloed op de uitvoering van de missie. Zij bepaalden door middel van het mandaat en verschillende resoluties *hoe* het bataljon zijn missie moest uitvoeren. Tenslotte zal ik in dit hoofdstuk de strijdende partijen bespreken. Zij vormden de grootste belemmering voor het bataljon om te komen tot het succesvol uitvoeren van zijn missie. De in hoofdstuk drie besproken actoren zullen de leidraad vormen voor het bespreken van de eerste taak van het bataljon in hoofdstuk vier: het waarborgen van humanitaire hulp. In dit hoofdstuk zal ik per lichting uitgebreid ingaan op de humanitaire transporten en zal ik bij elk van deze lichten aandacht schenken aan de interactie met de hierboven besproken actoren. Gaandeweg het conflict zal de NAVO zich ten koste van de VN langzaam ontpoppen als belangrijke actor. Aangezien zijn optreden invloed heeft op de missie van het bataljon, zal deze actor in het laatste deel van dit hoofdstuk ook aan de orde komen. Voorts zal ik in dit hoofdstuk de door de literatuur gesuggereerde inbeslagname van goederen bespreken. In hoofdstuk vijf en zes ga ik de twee resterende taakstellingen bespreken om zo uiteindelijk in de conclusie te komen tot een afgewogen antwoord op mijn centrale vraag: in hoeverre heeft het transportbataljon zijn missie volbracht?

De periode waarbinnen ik de werkzaamheden van het bataljon ga onderzoeken begint met de uitzending in november 1992 en eindigt met april 1994. Ik kies deze einddatum omdat de vraag naar hulpgoederen hierna afnam als gevolg van het vredesverdrag dat de Kroaten en Moslims in Centraal-Bosnië in april 1994 tekenden. Als resultaat daarvan ging het bataljon in afgeslankte vorm verder en in 1995 verdween de Belgische component zelfs in het geheel.

Mijn onderzoek zal gefundeerd worden op ooggetuigenverklaringen en officiële documenten, aangevuld met literatuur over zaken zoals bijvoorbeeld de voorgeschiedenis van het conflict. Ik zal in gesprek gaan met oud-bataljonscommandant Paul Schipper en ik heb van de Nederlandse overheid toegang gekregen tot alle documenten betreffende het Nederlands-Belgische transportbataljon. Noch de ooggetuigenverklaringen van de bovengenoemde commandant, noch de officiële documenten zijn

meegenomen bij het opstellen van het NIOD-rapport en het is dan ook mijn overtuiging dat zij kunnen bijdragen aan nieuwe inzichten. Belangrijk om op te merken is dat mijn onderzoek beperkt wordt door enerzijds de onbereikbaarheid van bronnen en anderzijds de overdaad aan bronnen. Zo heb ik door onder meer financiële beperkingen geen toegang gehad tot de archieven van de UNHCR en de Verenigde Naties – welke zich in New York bevinden. Ook belangrijke ooggetuigen als oud-commandanten De Boer en Molenkamp bleken onbereikbaar te zijn. Daarnaast heeft de overdaad aan bronmateriaal mij enigszins beperkt. Ik heb van de Belgische overheid toestemming gekregen om de archieven van de Belgische compagnie in te zien. Dit betrof echter ruim tweehonderd archiefdozen aan ongerubriceerd materiaal²³. Het zou minstens een jaar kosten om deze dozen te categoriseren. Hierdoor heb ik mij moeten beperken tot het vertellen van de Nederlandse kant van het verhaal. Ondanks deze beperkingen ben ik van mening dat deze kant van het verhaal voldoende informatie kan verschaffen om tot nieuwe inzichten te komen aangaande het Nederlands-Belgisch transportbataljon. Toch is het mijn hoop dat dit onderzoek – aangevuld met de archieven van de UNHCR, de VN en België – in de toekomst een basis kan bieden voor een volledige beschrijving van de geschiedenis van het transportbataljon.

H1 Voorgeschiedenis

De burgeroorlog die de Balkan begin jaren negentig in zijn greep hield, kenmerkte zich voornamelijk door zijn typische karakter van etnisch geweld. Aangevuurd door hun leiders gingen voormalige landgenoten en burens elkaar te lijf, met als dieptepunt de val van de Moslimenclave Srebrenica en daaropvolgende deportatie en afslachting van ruim 7000 Moslimjongens en –mannen. Met een geschat aantal van 140.000²⁴ slachtoffers was de burgeroorlog het bloedigste conflict in Europa na de Tweede Wereldoorlog. Dit door haat aangewakkerde geweld heeft veel auteurs overtuigd van de

23 Ter vergelijking: het Nederlandse archief bestond uit 54 dozen die wel gerubriceerd waren.

onontkoombaarheid van het Joegoslavische conflict. De jonge republiek, opgericht in 1918, zou een kruitvat van etnische groeperingen zijn geweest die lange tijd bijeengehouden werd door de Joegoslavische dictator Tito en de collectieve ideologie van het communisme. Na de dood van de één (1981) en de val van de ander (1991) vielen deze samenbindende factoren weg en ontplofte het kruitvat. Zo schrijft Susan Lamb, voormalig jurist bij het Joegoslavië-tribunaal: “*Yugoslavia had a deep and long-standing ethnic and religious cleavage, giving rise to a variety of historical antagonisms. In 1991, these ancient ethnic animosities exploded into civil war.*”²⁵

1.1 1918 - 1941

Joegoslavië werd na afloop van de Eerste Wereldoorlog geboren op de ruïnes van het Habsburgse en Ottomaanse Rijk. Deze veelvolkerenstaten hadden bijna een half millennium de scepter gezwaaid over de Balkan, maar werden na hun nederlaag in 1918 door de overwinnaars in Versailles ontmanteld onder het nieuwe principe van nationale zelfbeschikking. Dit principe voorzag in het recht van elk volk op een eigen soevereine natie. Intellectuelen in Kroatië en Slovenië – voorheen onderdeel van Oostenrijk-Hongarije – droomden al sinds de negentiende eeuw van de vereniging van de Zuid-Slavische volkeren in één natie en zagen deze wens nu eindelijk gesteund door de grote mogendheden. Het principe van nationale zelfbeschikking was echter niet de enige motivatie achter de creatie van het nieuwe land. Door de vorming van Joegoslavië hoopten de geallieerde overwinnaars een bufferzone te creëren tussen Oostenrijk en Servië. Ook onder de Slavische volkeren leefde een praktische motivatie. De Habsburgse gebieden die zij bewoonden waren namelijk door de geallieerden aan Italië beloofd, als dit land hun kant zou kiezen in de oorlog.²⁶ Door samen te gaan met Servië zou voorkomen kunnen worden dat Kroatië en Slovenië opnieuw onder een buitenlandse heerschappij zouden vallen. Servië had minder interesse in samenvoeging met zijn buurlanden. Het had als volwaardig land meegevochten aan de kant van de geallieerden en had bijna de helft van zijn mannelijke populatie verloren bij het volbrengen van zijn negentiende-eeuwse droom van Groot-Servië, waarvan de grenzen zich uitstrekten tot ver in Bosnië-Herzegovina. Het was voor Servië echter geen aantrekkelijk vooruitzicht dat zich aan zijn grenzen een nieuwe staat zou vormen die deels bevolkt zou worden door Serven en het ging dan ook akkoord met de vorming van een nieuw

24 International Centre for Transitional Justice, *Transitional Justice in the Former Yugoslavia* (2009).

25 S. Lamb, ‘The UN Protection Force in Former Yugoslavia’, in: R. Thakur en C. Thayer, *A Crisis of Expectations. UN Peacekeeping in the 1990’s* (Oxford, 1995), 65.

26 Bootsma, 11.

koninkrijk.²⁷ Als compensatie voor het verlies van het gedroomde Groot-Servië, werd de Servische monarch het hoofd van de nieuwe eenheidsstaat: het Koninkrijk van de Serven, Kroaten en Slovenen. De Macedoniërs en Montenegrijnen werden buiten de naamgeving gehouden omdat zij tot Servië gerekend werden, net als de Moslims uit Bosnië-Herzegovina. In 1929 werd het land omgedoopt tot Joegoslavië, letterlijk het land van de Zuid-Slaven.²⁸

Alle goede bedoelingen ten spijt zou er nooit sprake zijn van een nationaal saamhorigheidsgevoel. De Moslimlandeigenaren in Bosnië werden lastigvallen en in sommige gevallen zelfs vermoord door Servische plattelandsbewoners en oorlogsveteranen als wraak voor de Servische slachtoffers van de Balkanoorlogen (1912-1913). Ook vanuit de door Servië gedomineerde regering werden pogingen gedaan om de sociale, politieke en culturele erfenis van hun voormalige Ottomaanse vijand uit te wissen. Zo werden er in 1920 nationale landhervormingen gepland die in de praktijk alleen werden gerealiseerd in Bosnië. Als gevolg van deze hervormingen werd land afgepakt van Moslimeigenaren die daardoor werden veroordeeld tot armoede. Moslims verwijzen vaak naar deze periode uit de geschiedenis als ze het hebben over hun lijdensweg: Bosnië ging deel uitmaken van een door niet-Moslims gedomineerde staat, waardoor zij tweederangsburgers werden en het grootste deel van hun land kwijtraakten.²⁹ Ook de Kroaten waren niet tevreden met hun plek in het nieuwe koninkrijk. De keuze voor een eenheidsstaat in plaats van een federatie zorgde onder deze bevolkingsgroepen voor grote ontevredenheid over hun gebrek aan autonomie. Deze onvrede werd in 1928 aangewakkerd toen de leider van de grootste Kroatische politieke partij, Stjepan Radic, in het nationale parlement werd vermoord door een Servische afgevaardigde. In de jaren daarna gleed het land af naar een dictatoriale monarchie onder leiding van de Servische koning Alexander. Onder het bewind van deze koning groeide de onvrede onder de Kroaten en begon zich een nationalistische afscheidingsbeweging te vormen. In 1934 werd de koning vermoord in opdracht van de extreem-nationalistische Kroatische leider Ante Pavelić, die daarop naar Duitsland vluchtte. De opvolger van koning Alexander probeerde de Kroaten te verzoenen en beloofde democratische hervormingen.³⁰ Deze pogingen leidden in 1939 tot een grote mate van autonomie voor Kroatië maar twee jaar later werd de jonge Joegoslavische natie versplinterd door de inval van de Duitsers.

27 S. Woodward, *Balkan Tragedy* (Washington, 1995), 23.

28 D. Owen, *Balkan Odyssey* (London, 1995), 7.

29 G. Duijzings, *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië* (Amsterdam, 2002), 44.

30 Owen, *Balkan Odyssey*, 7.

1.2 1941 – 1945

David Owen, die tussen 1992 en 1995 namens de Europese Gemeenschap een vredesakkoord tussen de strijdende partijen in Joegoslavië van de grond probeerde te krijgen, schreef over de periode 1941-1945: *The world has never recognized sufficiently clearly that a long and bloody civil war went on in Yugoslavia throughout the Second World War (...) In total, of the 1.7 million Yugoslavs killed during the Second World War, about 1 million were slain by fellow Yugoslavs.*³¹ Joegoslavië werd betrekkelijk laat betrokken bij de Tweede Wereldoorlog, maar toen dat gebeurde, bleek het catastrofaal voor de jonge natie. Op 1 april 1941 werd het land aangevallen door de Duitse Wehrmacht die het binnen enkele dagen onder de voet liep. De Duitse inval verdeelde het land in drie groepen. Bosnië werd onderdeel van de Onafhankelijke Staat Kroatië (de *Nezavisna Država Hrvatske*, afgekort met NDH), een fascistische vazalstaat die onder leiding stond van Ante Pavelić, koningsmoordenaar en leider van de fascistische ustaša-beweging.³² Het doel van Pavelić was het creëren van een etnisch pure staat tot aan de oostelijke rivier de Drina, de grens tussen Bosnië en Servië. In de Middeleeuwen had het Kroatische koninkrijk tot aan deze rivier gereikt en dit werd dan ook gezien als de historische grens van Groot-Kroatië. Grote aantallen Moslims sloten zich bij de ustaša-beweging aan, nadat hun teruggave was beloofd van het land dat tijdens de landhervormingen van de jaren 1920 van hen was afgenomen door de Serven. De ustašas zagen de Serven als een inferieur ras en begonnen direct aan een zuivering waarbij ze Servische dorpen met de grond gelijkmaakten en dorpelingen vermoordden. In sommige gevallen werden de inwoners bijeengedreven in de lokale orthodoxe kerk waarna die in brand gestoken werd. Niemand weet precies hoeveel Servische slachtoffers er vielen, maar naar schatting zijn er honderdduizenden slachtoffer geworden van de ustaša-doodseskaders.³³

In reactie op deze terreur ontstonden twee verzetspartijen: de Servisch-nationalistische en koningsgezinde četniks, die onder leiding stonden van Draža Mihailović, en de communistische partizanen, die werden geleid door Josip Broz, onder zijn strijders beter bekend als 'Tito'. Beide partijen hadden verschillende agenda's; de četniks streefden naar een homogeen Servië dat zo'n tweederde van Joegoslavië zou omvatten terwijl de partizanen hun zinnen hadden gezet op een communistisch en multi-etnisch Joegoslavië. Omdat de Duitse bezetting en de terreur van de ustašas voor beide partijen obstakels waren voor het verwezenlijken van hun doelstellingen, werkten de twee in 1941 nog grotendeels samen. In november 1941 kwam er echter al een einde aan deze

³¹ Owen, 8.

³² Duijzings, 48.

³³ L. Silber en A. Little, *The Death of Yugoslavia* (London, 1995), 99.

samenwerking toen de Servische četniks wraak begonnen te nemen op Moslimdorpen voor hun deelname aan de ustaša-moordpartijen eerder dat jaar. Moslimdorpen werden geplunderd en hun inwoners vermoord door de langstreckende militie. Partizanen veroordeelden deze wraakacties en zegden hun samenwerking met de četniks op. De situatie werd nog complexer toen voormalige ustaša-Moslims zich aansloten bij de partizanen uit onvrede over de Kroatische ustašas, wier wandaden de wraakacties van četniks hadden uitgelokt. Elitetroepen van de partizanen begonnen in het voorjaar van 1942 met aanvallen op de četniks, waarbij de laatste ernstige verliezen leden. Deze buitengewoon instabiele situatie in Oost-Bosnië bewoog de Duitse bezetters om samen met hun Kroatische ustaša-bondgenoten in april 1942 een offensief te beginnen teneinde de regio te pacificeren. De četniks waren verzwakt door aanvallen van de partizanen waardoor ze machteloos stonden tegen de ustaša-gevechtstroepen en hun Duitse bondgenoten, waarvan de eersten opnieuw grote slachtingen aanrichtten onder de Servische burgerbevolking. In de lente van 1943 begonnen de partizanen onder leiding Tito een groot tegenoffensief in Oost-Bosnië waarbij ze diverse četnik-bolwerken veroverden.³⁴ Tot aan het einde van de oorlog golfden de gevechten heen en weer, maar de ustašas moesten uiteindelijk buigen voor de groeiende overmacht van de partizanen. Ondertussen werden de Duitse bezetters overal in Oost-Europa teruggedrongen door het Rode Leger. Aan het einde van 1944 bezette het Derde Oekraïense Leger van maarschalk Fjodor Tolboekin eenderde van het Joegoslavische territorium.³⁵ Een jaar later riep Tito de nieuwe communistische staat Joegoslavië uit die alle Zuid-Slavische naties zou verenigen in *bratstvo i jedinstvo*, broederschap en eenheid.

De Tweede Wereldoorlog liet diepe sporen achter in het collectieve geheugen van alle Joegoslaven. De oorlogsmisdaden die over en weer waren gepleegd, zouden tijdens de burgeroorlog van de jaren negentig een manier worden voor nationalistische leiders om hun volgelingen door middel van wraakgevoelens te mobiliseren. Een typisch voorbeeld van dergelijke oorlogsmisdaden is de slachting bij het dorp Rašića Gaj. Deze slachting vond plaats in juni 1941 nadat het Duitse leger het gebied had verlaten. Zo'n tweehonderd Serven werden daar door lokale Moslim-ustašas opgepakt en gedwongen om aan elkaar vastgebonden naar het bos bij het dorp te lopen, waar ze zich moesten uitkleden. Hier werden ze met messen vermoord en werden hun naakte lichamen in het ravijn gegooid. De moordpartij was al voor de uitbraak van de oorlog geregisseerd, toen een plaatselijke Moslimfunctionaris een lijst van namen opstelde van zo'n tweehonderd Serven die moesten worden

34 Lees voor een uitgebreid verslag van Joegoslavië in de Tweede Wereldoorlog: G. Duijzings, *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië* (Amsterdam, 2002), 47-69.

35 Owen, 9.

vermoord.³⁶ Dat deze geschiedenis een grote rol is blijven spelen in het geheugen van de Serven, blijkt uit het feit dat in juli 1995 Rašića Gaj een van de plekken was waar gevangengenomen Moslims uit Srebrenica door Servische soldaten werden geëxecuteerd.³⁷

1.3 1945 - 1980

De nieuwe communistische leider Tito maakte het tot officieel beleid om de bloedige burgeroorlog te doen vergeten. De communisten schreven een nieuwe geschiedenis, die van de strijd van de partizanen tegen de Duitse bezetter. De afschuwelijke misdaden werden verdoezeld door het een 'nationale bevrijdingsoorlog' te noemen waar het Joegoslavische volk als één natie uitgekomen was. Tito, zoon van een Kroatische vader en Sloveense moeder, trad streng op tegen alle manifestaties van separatisme. Gevangenisstraffen werden uitgedeeld voor het zingen van nationalistische liederen of het dragen van nationale symbolen zoals de *šahovnica*, het Kroatische rood-wit geblokte embleem, dat het wapen was in de pro-nazistaat NDH.³⁸ Tegelijkertijd gaf Tito de verschillende volkeren in Joegoslavië een grote mate van autonomie. De monarchie werd vervangen door een federale staat met aan het hoofd de communistische partij onder leiding van Tito. Binnen deze staat werden zes republieken onderscheiden: Kroatië, Macedonië, Montenegro, Servië, Slovenië en Bosnië-Herzegovina. Naast deze republieken waren er veel nationaliteiten die zich etnisch identificeerden met een volk dat elders leefde, zoals de Albanezen, Joden, Italianen, Hongaren en Bulgaren. Twee van deze nationaliteiten, de Albanezen en Hongaren, kregen van Tito lokaal zelfbestuur in twee autonome regio's in Servië (respectievelijk in Kosovo en Vojvodina).³⁹

Ondanks de pogingen van Tito om één volk te smeden, bleef Joegoslavië een verdeeld land. Alhoewel Belgrado opnieuw de hoofdstad werd van de nieuwe staat, waren de Serven ontevreden over de manier waarop de nieuwe grenzen getrokken waren. Ze konden nog leven met de autonome regio Vojvodina, maar het verlies van Kosovo was een stuk moeilijker te verwerken. In dit gebied lag immers het Merelveld, waar op 28 juni 1389 de Serven een nederlaag leden tegen het Ottomaanse Rijk. Ondanks de nederlaag beschouwden de Serven de veldslag als een overwinning omdat ze dankzij hun offer de opmars van de Ottomanen richting West-Europa wisten te stuiten. Ze zagen in

36 Duijzings, 52.

37 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, transcript van de Krstić-zaak, 24 maart 2000, 1292-1297, <<http://www.icty.org/x/cases/krstic/trans/en/000324ed.htm>>.

38 Silber, *The Death of Yugoslavia*, 87.

39 Woodward, *Balkan Tragedy*, 31.

het Merelveld de geboortegrond van hun natie, maar mochten zich van Tito niet langer vestigen in de Albanese regio. De Joegoslavische dictator probeerde de Serven tevreden te houden door hen in hoge maatschappelijke posities te benoemen. De Serven waren inderdaad oververtegenwoordigd, in vergelijking met andere nationaliteiten, in de politiek, het leger en de ambtenarij. Dit leidde echter weer tot ontevredenheid bij de andere republieken. Met name de Kroaten vroegen zich af waarom 60 procent van de politie in Zagreb uit Serven bestond, terwijl die slechts 15 procent van de bevolking uitmaakten.⁴⁰ Kroatië was sowieso al ontevreden met zijn positie in de nieuwe federatie. In hun ogen was Servië communistisch, achterlijk en arm, terwijl Kroatië – ontwikkeld en modern – thuishoorde in het beschaafde Centraal-Europa dankzij zijn eeuwenlange culturele banden met het Oostenrijk-Hongaarse Rijk.⁴¹

Tito zag in 1970 al in dat de deelrepublieken uiteindelijk onafhankelijke republieken wilden worden. Hij probeerde deze tendens het hoofd te bieden door in 1974 een nieuwe grondwet af te kondigen. Door deze grondwet werden de Moslims in Bosnië als afzonderlijke natie erkend. Vanaf dat moment werd het woord Moslims – bedoeld als volk en niet als religie – met een hoofdletter geschreven. Dit had grote gevolgen voor de toekomst van het land: de Moslimelite vond dat zij de leidende nationaliteit in Bosnië moest worden, omdat de Serven en Kroaten die er woonden immers al een eigen republiek hadden. De nieuwe grondwet gaf ook grotere bestuurlijke bevoegdheden aan de deelrepublieken, waardoor het nog moeilijker werd het land te besturen vanuit het regeringscentrum in Belgrado. Er werd een nieuw staatspresidium geïnstalleerd waarin alle zes deelrepublieken en de twee autonome regio's Kosovo en Vojvodina een plek kregen. De acht leden hadden ieder één stem en het voorzitterschap zou per jaar rouleren onder de leden. Het presidium was bedoeld om de continuïteit van Joegoslavië te waarborgen na Tito's dood, die eind jaren zeventig in besloten kring al had toegegeven dat "er eigenlijk geen manier bestond om dit land te beschermen tegen zijn eigen verdeeldheid."⁴²

1.4 1980 - 1991

Na de dood van Tito in 1980 ontstonden er al snel scheuren in het staatspresidium. Als gevolg van groeiende economische problemen wendden de partijen zich steeds meer tot het nationalisme om zo de achterban te mobiliseren. Het nationalisme ging vrijwel meteen de media beheersen. De herinneringen aan massamoorden tijdens de Tweede Wereldoorlog werden opgehaald om de

40 Bootsma, 16.

41 Silber, 88.

42 Bootsma, 17.

bevolking te verbinden door wraakgevoelens. In het voorjaar van 1990 werden de eerste vrije verkiezingen sinds zestig jaar gehouden in Slovenië en Kroatië. In Slovenië won een coalitie van oppositiepartijen, die niets met elkaar gemeen hadden behalve het streven naar grotere zelfstandigheid van de republiek. In Kroatië werd ultranationalist Tudjman president, die de volledige onafhankelijkheid voor Kroatië beloofde. In 1991 werd in Kroatië een referendum gehouden over de onafhankelijkheid van het land: drieënnegentig procent stemde voor. Ook in Slovenië had een ruime meerderheid enkele dagen eerder voor onafhankelijkheid gestemd. Op 25 juni 1991 verklaarden Slovenië en Kroatië zich onafhankelijk van Joegoslavië.⁴³

Het Joegoslavische volksleger (de JNA) viel beide landen binnen om een einde te maken aan de rebellie. In Slovenië kwam het na tien dagen al tot een wapenstilstand; in Kroatië duurde dat tot januari 1992. De conflicten in de buurlanden hadden een direct effect op Bosnië. Servische paramilitaire groepen die zich in Kroatië hadden gevormd, kwamen militaire 'oefeningen' houden in gebieden in Bosnië die de Serven zichzelf toebedacht hadden. In die kringen vielen nu Groot-Servische geluiden te horen. Ook de Kroatische overheid bleef niet achter. Zij gaf aan dat als Kroatië zich succesvol van Joegoslavië had losgemaakt, Bosnische-Kroaten in Bosnië ook het recht hadden aansluiting te zoeken bij hun thuisland. Eind 1991 begonnen eenheden van de JNA, dat nu feitelijk het Servische leger was geworden, geschut in te graven op strategische plekken in Bosnië, onder meer rond Sarajevo. Generaal Mladić vormde tegelijkertijd in Bosnië Servische 'vrijwilligersformaties', waarmee hij ruim 70.000 manschappen op de been wist te brengen.⁴⁴ Ingeklemd tussen twee aasgieren die het voorzien hadden op zijn territorium, riep Bosnië op 3 maart 1992 zijn onafhankelijkheid uit. Direct ontstonden er gevechten in Sarajevo en de rest van Bosnië. De president van Bosnië mobiliseerde het leger, maar voordat dit echt de tijd had om zich groeperen, hadden de Bosnische-Serven ruim zeventig procent van het Bosnische territorium veroverd.

43 Ibidem, 19-24.

44 Bootsma, 29-30.

H2 De keuze voor het transportbataljon: besluitvorming, mandaat en formatie.

2.1 Besluitvorming

Op 1 oktober 1992 vroeg de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties Nederland en België formeel een gezamenlijk transportbataljon beschikbaar te stellen voor de humanitaire operatie in Bosnië.⁴⁵ Zes weken eerder had de VN-Veiligheidsraad een resolutie aangenomen⁴⁶ waarin het de lidstaten opriep om alles in het werk te stellen om humanitaire hulp aan Sarajevo en andere zwaar geteisterde gebieden in Bosnië mogelijk te maken. Het verzoek van de Secretaris-Generaal kwam niet als een verrassing. Al op 12 juni 1991 – twee weken voor de afscheiding van Slovenië en Kroatië – had het Nederlandse Ministerie van Defensie een notitie opgesteld over de veiligheidsconsequenties voor Nederland in het geval van een escalatie van de spanningen in Joegoslavië. Deze notitie besprak reeds de mogelijkheid van een humanitaire interventie in het geval van massamoorden, zij het dat de notitie nog uitging van een missie zonder mandaat omdat werd vermoed dat de Sovjet-Unie, met zijn eigen nationaliteitsprobleem, dwars zou liggen in de Veiligheidsraad.⁴⁷ In januari 1992 had Ter Beek zich door zijn ambtenaren laten informeren over de mogelijkheden voor Nederland om een militaire bijdrage te leveren aan een eventuele VN-vredesmacht. De Directeur Algemene Beleidszaken en de Chef Defensiestaf lieten in een nota weten dat het mogelijk was om gelijktijdig een mariniersbataljon voor zowel VN-operaties in Joegoslavië als in Cambodja (waar een mariniersbataljon naar zou afreizen in het voorjaar van 1992) in te zetten. Na ongeveer twee à drie maanden zou dit bataljon kunnen worden afgelost door een bataljon van de landmacht. De nota adviseerde echter wel dat als er een keuze zou moeten worden gemaakt tussen bijdragen aan vredes machten in Joegoslavië of Cambodja, de voorkeur naar Cambodja zou moeten uitgaan. De risico's in Joegoslavië werden groter geacht en er

45 R. Ter Beek, *Manoeuvreren. Herinneringen aan Plein 4* (Den Haag, 1996).

46 VN Veiligheidsraad, *Resolutie 770* (1992).

47 Ministerie van Defensie, D91/284.

moest rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat de missie in Joegoslavië van onbeperkte duur zou zijn: “Gelet op de reactie van de VN op het Nederlandse vertrek destijds uit UNIFIL (libanon) zou het lastig, zo niet ondoenlijk, zijn Nederlandse eenheden voor het einde van de operatie terug te trekken zonder de VN ernstig te bruuskeren”, zo adviseerde de nota.⁴⁸

De beslissing om uiteindelijk een transportbataljon naar Joegoslavië te sturen werd gevormd door enerzijds de vraag vanuit de publieke opinie, de Tweede Kamer en de VN en anderzijds door de beperkte mogelijkheden om in die vraag te voorzien. Vanuit de Tweede Kamer en de publieke opinie kwam in de loop van 1992 een steeds grotere roep om ‘iets te doen’ aan de humanitaire ramp die zich voltrok aan de grenzen van Europa. Ook de VN deed een dringend beroep op haar lidstaten om humanitaire hulp in Joegoslavië te faciliteren. Uit een nota van 27 juli 1992 van de luitenant-kolonel J. Groeneveld bleek dat in de zomer van 1992 de civiele UNHCR-transporten in Bosnië op grote schaal geplunderd werden bij wegversperringen. Zo’n veertig procent van alle goederen moest worden afgestaan aan de diverse strijdgroepen om doorgang te verkrijgen.⁴⁹ De VN voorzag op korte termijn geen stopzetting van de vijandelijkheden en gaf daarom de hoogste prioriteit aan de volledige toegang tot humanitaire hulp voor de geteisterde burgerbevolking, waarvoor ze op 13 augustus 1992 resolutie 770 aannam. Naar aanleiding van deze resolutie verzocht het kabinet minister Ter Beek te onderzoeken welke mogelijkheden Nederland had om resolutie 770 ten uitvoer te brengen. De Nederlandse landmacht maakte echter op dat moment een ingrijpende verkleining door ten gevolge van de afschaffing van de dienstplicht en ook was er eerder dat jaar al een Nederlands mariniersbataljon uitgezonden naar de VN-vredesmissie in Cambodja. Ter Beek zegt in zijn memoires dat er hierdoor geen Nederlandse infanteriebataljons beschikbaar waren waardoor de landmacht uitkwam bij een transportbataljon: “kleine plukjes mensen die individueel snel opgeleid konden worden”.⁵⁰ Op deze manier kon voldaan worden aan de vraag vanuit de politiek en de VN.

Op 28 augustus 1992 werd in Londen een internationale conferentie van Europese ministers van buitenlandse zaken belegd over de situatie in voormalig Joegoslavië. In de marge van deze conferentie spraken de Plaatsvervangend Chef Defensiestaf en de Chef Directie Atlantische Samenwerking en Veiligheidszaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken met Sadako Ogata van de UNHCR en een afgevaardigde van de VN over het Nederlandse aanbod van de transporteenheid. Tijdens dit overleg werd afgesproken dat de Nederlandse bijdrage in de eerste aanleg zou bestaan uit

48 Ministerie van Defensie, D92/007.

49 Ministerie van Defensie, SG2/061/2491.

50 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, *Interview met A.L. Ter Beek door J. Hoffenaar en B. Schoemaker*, Band, Kant A, 13 (Den Haag, 2 mei 1996).

zestig vrachtwagens, met een capaciteit van vijfhonderd ton en een personele bezetting van ongeveer tweehonderd man.⁵¹

De ministeriële conferentie in Londen bracht na afloop een verklaring naar buiten waarin ze drie punten benadrukte: ten eerste moest humanitaire hulp worden geleverd aan de noodlijdende burgerbevolking en hiervoor zouden gewapende escortes worden ingezet waar dat nodig was; ten tweede moet het internationale humanitaire recht gerespecteerd worden, moesten internationale waarnemers worden toegelaten tot detentiekampen en zouden leiders persoonlijk verantwoordelijk worden gehouden voor eventuele oorlogsmisdaden; en ten derde moest er een vredesproces op gang worden gebracht waarbij grenzen niet zouden worden veranderd door middel van geweld.⁵² De overeenkomst tussen deze verklaring en de ambitieuze missie van het transportbataljon is evident. In hun brief van 6 oktober 1992 stelden de ministers Ter Beek en Van den Broek immers dat het bataljon humanitaire hulp moest waarborgen, schendingen van de mensenrechten moest remmen en zou moeten bijdragen aan het komen tot een duurzame vrede.

2.2 Mandaat

De VN-veiligheidsraad had in korte tijd twee resoluties aangenomen die duidelijk maakten wat de Rules of Engagement zouden zijn waarbinnen het transportbataljon deze missie moest uitvoeren. De eerste was resolutie 770 en werd eind augustus aangenomen. Hierin stond dat humanitaire hulp 'met alle mogelijke middelen' moest worden afgeleverd. De resolutie verwees naar Hoofdstuk VII van het VN-Handvest, wat betekende dat VN-troepen geweld mochten gebruiken om hun missie uit te voeren.⁵³ Al gauw moest deze formulering echter worden aangepast. Groot-Brittannië schrok terug voor het gebruiken van geweld zolang er geen grote aantallen UNPROFOR-troepen op de grond waren ontplooid. In dat geval zou het gebruik van geweld alleen maar leiden tot verdere escalatie van het conflict zonder dat een handjevol VN-militairen dit kon beheersen, iets wat per se voorkomen moest worden. Ook Secretaris-Generaal Boutros Boutros-Ghali was deze mening toegedaan: hij gaf er de voorkeur aan dat UNPROFOR zou onderhandelen met de strijdende partijen om de hulp op de plaats van bestemming te krijgen.

Dit leidde half september tot een nieuwe resolutie, waarin hetzelfde doel werd omschreven, alleen dan voorzichtiger geformuleerd. De verwijzing naar Hoofdstuk VII ontbrak nu, evenals de formulering 'met alle mogelijke middelen'. Resolutie 776 ging op deze manier uit van een klassieke

51 Ministerie van Defensie, SG2/061/1732.

52 Cutts, Negotiating access,

53 Resolutie 770.

peacekeeping-operatie waarbij het niet de bedoeling was dat een konvooi schietend door een wegversperring zou breken.⁵⁴ Uit VN-documenten, bijgevoegd bij het operatiebevel van het transportbataljon, blijkt dat de regels omtrent het gebruik van vuurwapens inderdaad zeer beperkt waren. Zo was niet alleen het afvuren, maar ook het bemannen, gereedmaken en verplaatsen van wapens in het zicht van de strijdende partijen strikt verboden. In het geval van een vijandelijke daad – gedefinieerd volgens VN-richtlijnen als een agressieve actie tegen VN-personeel zonder het gebruik van een vuurwapen –, mocht de VN-militair enkel contact maken met de lokale autoriteiten. Het waarschuwen van de agressor van het gebruik van een eigen vuurwapen, alhoewel toegestaan in het geval van zelfverdediging, was ook in deze situatie verboden.⁵⁵

2.3 Formatie

Op 17 september 1992 ontving de Nederlandse regering een intentieverklaring van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties waarin hij aangaf dat hij Nederland zou verzoeken deel uit te gaan maken van de humanitaire missie in Bosnië. Een dergelijke intentieverklaring maakt onderdeel uit van het proces waarbij een land troepen afstaat aan een VN-missie. De Secretaris-Generaal inventariseert welke lidstaten een (eventuele) resolutie willen uitvoeren. Nadat landen zich hebben gemeld bij de S.G., geeft deze een intentieverklaring af aan de desbetreffende landen waarin hij aangeeft dat hij voornemens is op hun aanbod in te gaan. Pas hierna volgt een formeel verzoek. Vooruitlopend op dat verzoek, begon Nederland in september met de formatie van een transportbataljon. Halverwege september had de Koninklijke Landmacht een eenheid gevormd van zestig vrachtwagens en driehonderd man personeel, honderd meer dan was afgesproken tijdens de Joegoslavië-conferentie in Londen.⁵⁶ Uit de intentieverklaring van de Secretaris-Generaal bleek echter dat deze een formeel verzoek zou gaan doen voor een transporteenheid “*of up to 700 pers, 100 trucks*”, conform de wensen van de UNHCR.⁵⁷ Om te voldoen aan deze capaciteit liet de Belgische Chef Defensiestaf aan zijn Nederlandse collega weten dat België gezamenlijk met Nederland het transportbataljon wilde formeren. Uit de stukken blijkt niet hoe dit contact tot stand is gekomen. Wel is bekend dat de Belgische ministerraad reeds op 25 augustus 1992 had besloten om één

54 Resolutie 776.

55 Ministerie van Defensie, *United Nations Protection Force. Force Commander Directive No. 01: Rules of Engagement*. Bijlage F bij Operatiebevel Nr. 21 van BLS.

56 Ministerie van Defensie, SG2/061/2820.

57 Ministerie van Defensie, SG2/061/2881

transportcompagnie (ongeveer tweehonderd man) beschikbaar te stellen voor de missie in Bosnië. Daarnaast hadden de Belgen en de Nederlanders een jaar eerder ook al samengewerkt op een militaire missie, toen de tijdens de Golfoorlog Nederlandse mariniers werden geplaatst op twee Belgische mijnenjagers voor het bedienen van antiluchtwapens.⁵⁸ Door de Belgische transportcompagnie samen te voegen met de Nederlandse eenheid, kon nagenoeg worden voorzien in de wens van de UNHCR.⁵⁹

Het Nederlands-Belgische transportbataljon zou komen te bestaan uit twee Nederlandse transportcompagnieën, één Belgische transportcompagnie, één Nederlands-Belgische stafcompagnie (bestaande uit een administratieve groep, een medische groep, een verbindingspeloton en een bevoorradingspeloton) en een Nederlands-Belgische bataljonsstaf, bestaande uit de commandant en plaatsvervangend commandant. De commandant van het bataljon werd door Nederland geleverd en zijn plaatsvervanger was een Belg. De operationele leiding lag hierdoor bij de Nederlandse commandant, wat betekende dat hij verantwoordelijk was voor alle compagnieën en bevoegd was deze bevelen te geven inzake de operationele taken van het bataljon. De Belgische compagnie bleef echter wel onder administratief bevel van zijn Belgische commandant, wat inhield dat hij verantwoordelijk was voor de interne verzorging en de administratieve aangelegenheden van de Belgische eenheden. De compagnieën zouden logistiek zelfstandig worden opgezet, wat betekende dat de Nederlanders en Belgen hun eigen nationale aanvoerlijnen hadden.⁶⁰

Op 1 oktober 1992 kwam het formele verzoek van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties om een gezamenlijk Nederlands-Belgisch transportbataljon ten behoeve van de UNPROFOR-operatie in Bosnië ter beschikking te stellen. In het Kamerdebat dat op 22 oktober 1992 werd gehouden, spraken alle fracties hun steun uit voor de missie. Zes dagen later vertrok de eerste lichter naar Bosnië.

58 J. de Lange, 'Aspecten van het uitzenden van troepen naar het buitenland', *Militaire Spectator* CLXIII-4 (1994), 341.

59 Ministerie van Defensie, SG2/061/2881.

60 Ministerie van Defensie, *Overeenkomst tussen de CDS Koninkrijk der Nederlanden en de CGS van het Koninkrijk België*, SG2/061/3760.

H3 Actoren

Het transportbataljon kreeg in Bosnië te maken met verschillende actoren die invloed hadden op de uitvoering van de missie. In de eerste plaats met de UNHRC. Als leidend agentschap bepaalde deze organisatie *waar* het transportbataljon het belangrijkste deel van zijn missie moest uitvoeren: de distributie van hulpgoederen. Een tweede actor die een bepalende invloed had op de uitvoering van missie waren de Verenigde Naties. Zij bepaalden door middel van resoluties *hoe* de missie werd uitgevoerd. De VN verschaften immers het mandaat van het transportbataljon en beïnvloedden op die manier de beperkingen en de kansen van het bataljon om zijn missie tot een goed einde te brengen. Ten derde had het transportbataljon te maken met strijdende partijen. Deze partijen belemmerden het bataljon bij het uitvoeren van de missie door de met hun aanwezigheid gepaard gaande frontlinies, wegversperringen en bevolkingsmigraties. In onderstaand hoofdstuk zal ik deze actoren kort introduceren in samenhang met de missie van het transportbataljon.

3.1 UNHCR

De UNHCR was in oktober 1991 door de regering van het desintegrerende Joegoslavië gevraagd om hulp bij de vluchtelingenstromen die op gang kwamen na de afscheidingen van Kroatië en Slovenië. De organisatie zette een bescheiden hulpprogramma op in Kroatië maar vond zichzelf een jaar later terug in Bosnië, aan het hoofd van de grootste humanitaire missie in haar geschiedenis.⁶¹ Als leidend agentschap van de humanitaire missie stond UNPROFOR ter beschikking van de UNHCR. De blauwhelmen zouden op verzoek bescherming bieden aan konvooiën en desgevraagd aan opslagcentra. Ook het transportbataljon – als militaire eenheid officieel onderdeel van UNPROFOR – stond ter beschikking van de UNHCR. De vluchtelingenorganisatie besprak in samenspraak met het UNPROFOR-bevel in Kiseljak waar konvooiën zouden rijden en of deze bescherming van infanteriebataljons behoefde. Omwille van de informatie-uitwisseling werd op elk hoofdkwartier van UNPROFOR een UNHCR-verbindingsagent geïnstalleerd en bezochten UNHCR-vertegenwoordigers alle militaire briefings.⁶²

In tegenstelling tot eerdere missies bleef de UNHCR in het oorlogsgebied na het uitbreken van de gewelddadigheden. Voorheen opereerde de vluchtelingenorganisatie aan de grenzen van een conflictregio, waar ze vluchtelingen opving en voorzag van voedsel en onderdak. De burgeroorlog in Bosnië was in zoverre nieuw voor de UNHCR in dat ze te maken kreeg met grote hoeveelheden vluchtelingen die binnen de grenzen van het oorlogsgebied bleven (zogenaamde *Internally Displaced Persons*, IDP's). Tussen maart 1992 en augustus 1995 waren er in totaal 2,8 miljoen (van de in totaal 3,4 miljoen) mensen op de vlucht. Hiervan waren er ongeveer 1,1 miljoen uitgeweken naar omringende landen van het voormalig Joegoslavië. De resterende 1.7 miljoen mensen waren binnen de grenzen van Bosnië op de vlucht en hadden dringend behoefte aan humanitaire hulp.⁶³ Het Nederlands-Belgische transportbataljon zou gedurende zijn uitzendingsperiode een grote rol gaan spelen in het beantwoorden van die zorgvraag.

3.2 De internationale gemeenschap - Verenigde Naties

⁶¹ UNHCR Evaluation reports, *Working in a warzone: A Review of UNHCR's Operations in Former Yugoslavia*, UNHCR EVAL/YUG/14 (1994) 3,4.

⁶² M. Rose, 'Field Coordination, Bosnia, 1994', in: J. Whitman (ed.), *After Rwanda. The coordination of United Nations Humanitarian Assistance* (London, 1996), 153.

⁶³ T. Weiss en A. Pasic, 'Reinventing UNHCR: Enterprising Humanitarians in the Former Yugoslavia, 1991-1995', *Global Governance* 3 (1997), 44.

Voor de internationale gemeenschap betekende het einde van de Koude Oorlog dat er een optimisme ontstond over de rol van de Verenigde Naties in de toekomstige veiligheid en stabiliteit van de wereld. De VN-Veiligheidsraad werd niet langer gekidnapt door de Oost-Westtegenstelling, wat ervoor zorgde dat de Veiligheidsraad zijn slagkracht aanzienlijk vergrootte. Symbool hiervoor staat het dalende aantal veto's: vanaf 1945 tot mei 1990 werden er in totaal 234 veto's uitgesproken, waarvan 69 door de Verenigde Staten en 114 door de Sovjet-Unie. Tussen juni 1990 en 11 mei 1993 werd er geen enkel veto gebruikt, alhoewel het dreigen met het gebruik nog steeds een sterke invloed had op beslissingen.⁶⁴ Voor het transportbataljon betekende deze groeiende besluitvaardigheid dat zij te maken kreeg met een groot aantal resoluties van de VN-Veiligheidsraad. Tussen 25 september 1991 en 22 november 1995 werden er in totaal 108 resoluties aangenomen inzake de oorlog in voormalig Joegoslavië, waarvan er 20 bestemd waren voor Bosnië.⁶⁵

3.3 Strijdende partijen

De strijdende partijen in Bosnië bestonden voor een groot gedeelte uit de zogenaamde Territoriale Defensie-eenheden. Deze Territoriale Defensie was in 1969 door Tito in het leven geroepen om eventuele invasies door buitenlandse mogendheden te bemoeilijken. De TD was gebaseerd op de idee van lokaal-georganiseerde, lichtbewapende infanterie-eenheden die defensieve acties zouden uitvoeren op bekend terrein. Over het algemeen was een TD-eenheid niet groter dan honderd tot honderdvijftig manschappen en had ze als taak om lokale installaties te verdedigen en eventueel een guerrillaoorlog te vechten tegen bezettende troepen. De TD was geen fulltime oorlogsapparaat: ze bestond uit burgers die alleen in oorlogssituatie gemobiliseerd werden en vormde in Bosnië een troepenmacht van zo'n 200.000 soldaten.⁶⁶ Het was gebruikelijk dat een compagnie lokaal gefinancierd en ondersteund werd door de gemeenschap.

De aanwezigheid van strijdende partijen bracht een drietal moeilijkheden voor het transportbataljon met zich mee. De eerste hindernis was gelegen in de frontlinies, die kriskras door het operatiegebied liepen. Tijdens de rit van Metković naar Zenica moesten alleen al zes frontlijnen worden overgestoken waardoor er meer dan eens omwegen moesten worden genomen over onverharde en tijdrovende geitenpaden om het geweld te ontwijken. Toch konden de frontlinies niet altijd vermeden worden: de transportroute van Busovača naar Tuzla liep tussen Kladanj en Stupari

64 A. Roberts, 'The Crisis in UN Peacekeeping', *Survival* 36, 3 (1994), 96.

65 <<http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>>

66 Directorate of Intelligence, *Yugoslavia: Military Dynamics of Potential Civil War*, (Washington, 13 maart 1991), 2.

over een afstand van tien kilometer dicht langs Bosnisch-Servische stellingen van waaruit konvoien regelmatig onder vuur kwamen te liggen. Dit deel van de route kreeg dan ook de toepasselijke bijnaam *Bomb Alley*.⁶⁷ De verschuivende frontlinies maakten de situatie zo onoverzichtelijk dat UNPROFOR wekelijks in Zagreb, Split, Sarajevo en Belgrado een briefing organiseerde waar een kaart van de steeds veranderde frontlijnen werd uitgedeeld, recente incidenten werden besproken en observaties van VN-waarnemers onderling werden uitgewisseld.⁶⁸

Een tweede obstakel vormde de onoverzichtelijkheid van het geheel aan strijders. Doordat het niet binnen de mogelijkheden van het bataljon lag om de doorgang van de hulpkonvoien met geweld af te dwingen, was het volledig afhankelijk van de toestemming van de strijdende partijen. In Bosnië was het echter nauwelijks mogelijk om de strijdende partijen van elkaar te onderscheiden. Het Bosnisch-Kroatische leger (HVO) werd gesteund door het Kroatische leger, lokale Kroatische politie, burgervrijwilligers en speciale eenheden afkomstig uit de militaire vleugel van de extreemrechtse Kroatische Partij van Rechten. Het Bosnisch-Servische leger (VRS) ontving zijn wapens en materiaal van de JNA, het voormalige Joegoslavische federale leger, en werd gesteund door Bosnisch-Servische politieagenten, huurlingen en paramilitaire groeperingen zoals de Arkan Tijgers, de Šešelji's Četniks en de Witte Adelaars. De derde strijdende partij bestond uit lokaal-georganiseerde groepen Moslims, die pas later in het conflict het Bosnische leger (ABiH) zouden vormen. Dit leger werd in 1993 aangevuld met *mujahedien* – moslims uit de Arabische wereld die de islam op de Balkan kwamen verdedigen.⁶⁹ Veel van deze groepen droegen geen onderscheidende uniformen of insignes en werkten vaak alleen kortstondig samen om bepaalde missies ten uitvoer te brengen. Er was geen enkele vorm van structuur en ook geen duidelijk aanwijsbare leiding. VN-rapporteur Bassiouni betoogde dat deze onduidelijke commandostructuur vaak opzettelijk in stand werd gehouden om verantwoordelijkheid voor eventuele mensenrechtenschendingen te ontduiken.⁷⁰ Echter als gevolg van deze onduidelijke structuur kwam het meer dan eens voor dat een transport op pad ging met de toestemming van de legerleiding, maar het vervolgens werd tegengehouden door een onafhankelijk opererende groep

67 C. Klep, *Van Korea tot Kabul*, 308.

68 Larry Minear e.a., 'Humanitarian Action in the Former Yugoslavia: The U.N.'s Role, 1991-1993', *Watson Institute Occasional Paper Series #18* (Providence, 1994), 83.

69 Duijzings, 142, 143.

70 M. Bassiouni, *Final Report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*. United Nations, Security Council, S/1994/674 (New York, 1994), 132.

strijders. Dit kon leiden tot urenlange vertragingen en zo nu en dan tot het onverrichter zake terugkeren van een konvooi.

De derde belemmering als gevolg van de strijdende partijen, lag besloten in de manier waarop deze oorlog voerden. Wat bekend is komen te staan als etnische zuivering, was een tactiek die door alle partijen werd uitgeoefend om territoriale controle op basis van etnische homogeniteit te consolideren en legitimeren. De meedogenloze middelen die hiervoor werden ingezet bestonden onder meer uit dreigementen, intimidatie, verkrachting, marteling, gevangenzetting, gedwongen verhuizing, executies, het beschieten of opblazen van woningen en winkels en het vernietigen van gebedshuizen en andere belangrijke culturele plaatsen.⁷¹ Bijkomend gevolg van deze tactiek was dat de burgerbevolking voortdurend op de vlucht was, waardoor het vaak niet voldoende was om humanitaire hulp te concentreren op specifieke gebieden. Maar ook wanneer de noodlijdende bevolking wel geconcentreerd was in specifieke gebieden – zoals tijdens het beleg van Sarajevo tussen 1992 en 1995 – was het vaak moeilijk om hulp ter plaatse te krijgen. In dergelijke gevallen werd humanitaire hulp gebruikt om politiek-militaire doelstellingen te verwezenlijken: hulptransporten werden vaak pas doorgelaten nadat er een gunstige deal was gesloten met UNHCR.

H4 Humanitair Transport

4.1 Aankomst en ontplooiing

⁷¹ Report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia, submitted by Tadeusz Mazowiecki, Special Rapporteur of the UN Commission on Human Rights, 2, 5, : UN doc. E/CN.4/1992/S-1/9 (New York, 28 augustus 1992).

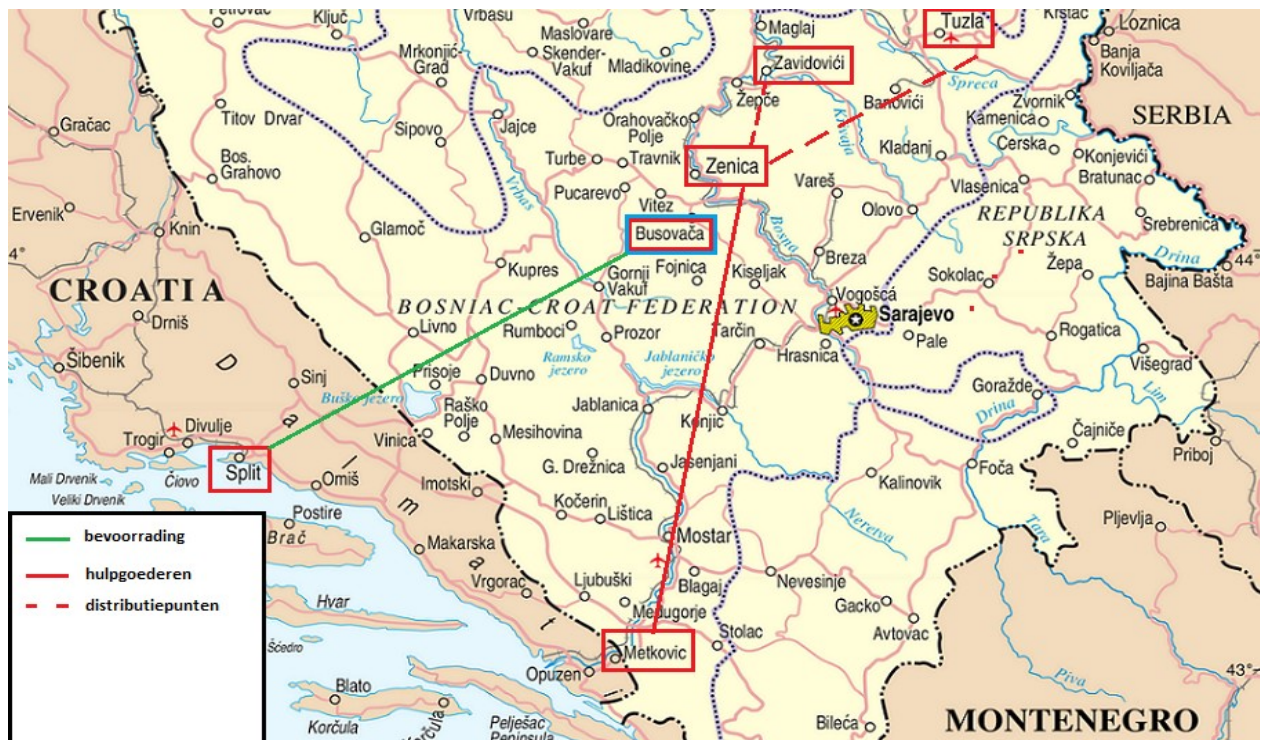
De twee Nederlandse compagnieën van het Nederlands-Belgische transportbataljon reisden afzonderlijk naar het voormalige Joegoslavië. Op 28 oktober 1992 vertrok vanuit Vlissingen het gecharterde burgerschip MS Arroyofrio Uno met aan boord het materieel van de eerste compagnie en een 'caretaker' detachement van tien personen. Dit schip kwam op 7 november 1992 aan in de Kroatische havenstad Split om daar zijn vracht te lossen. De hoofdmacht van 160 militairen werd drie dagen later ingevlogen. Het materieel van de tweede compagnie - aangevuld met een detachement van 60 militairen - werd vervoerd per trein op 4 november en had als eindbestemming Zagreb, ruim 400 kilometer ten noorden van Split. De resterende hoofdmacht van die compagnie arriveerde op 7 november per vliegtuig in de Kroatische hoofdstad.⁷² De aanleiding voor de twee verschillende aankomstplaatsen was het gevolg van de afspraken die de Nederlandse regering had gemaakt met de Kroatische en Bosnische autoriteiten. De Alfa-compagnie (A-Tcie) en de Staf- en Verzorgingscompagnie (Ssvcie) - afgereisd naar Split - zou zich ontplooiën in Busovača, gelegen in Centraal-Bosnië terwijl de Bravo-compagnie (B-Tcie), die was geland in Zagreb, haar tenten zou opzetten in Noordwest-Bosnië, nabij de plaats Banja Luka. De Belgische component (Belcie) zou vanuit Oost-Bosnië opereren in de omgeving van Loznica.⁷³

Omdat de Nederlanders en Belgen voor hun beveiliging afhankelijk waren van buitenlandse troepen werd er gestreefd naar een co-locatie met een reeds aanwezig infanteriebataljon. In Centraal-Bosnië ontplooiëde de A-Tcie zich in de nabijheid van een Brits infanteriebataljon terwijl in het noordwesten de Canadezen de veiligheid van de B-Tcie zouden garanderen. Hier werd echter al direct kennisgemaakt met wat gedurende de oorlog kenmerkend zou worden voor de operatie: de Nederlandse compagnie werd tegengehouden door de Bosnische- Serven, die hun de toegang tot Banja Luka ontzegden. Na zeven weken vruchteloos onderhandelen werd uiteindelijk besloten de B-Tcie te verplaatsen naar Šantići, een plaatsje tien kilometer ten noordwesten van de in Busovača gelegerde A-Tcie. Ook voor de Belgen bleek hun oorspronkelijke locatie niet houdbaar. Na aankomst in het operatiegebied bleek dat er bij Loznica helemaal geen troepen waren ontplooid, waarop de veiligheid van deze compagnie werd gezocht in een legering ver van het strijdgewoel. Die veilige plaats werd gevonden in een reeds bestaande logistieke basis van UNPROFOR te Pančevo in Servië, ten noordoosten van Belgrado. Toen echter, als reactie op de dreiging van de NAVO om vanuit de lucht de Servische stellingen rondom Sarajevo aan te vallen, de Serviërs in niet al te bedekte termen aangaven wraak te zullen nemen op de VN-troepen, werd het verblijf in Servië voor deze compagnie te riskant. Eind maart werd de eenheid naar een locatie buiten Servië verplaatst. Vanwege de grote

72 Operatiebevel nr. 22 van BLS, Bijlage T, Verplaatsingen (Den Haag, 5 november 1992).

73 Brief van de ministers, T.K 1992-1993, 22 181, nr. 29, 2.

zorgvraag in Centraal-Bosnië werd in overleg met UNHCR gekozen voor Šantići, waar de B-Tcie reeds was gelegerd. Eind april 1993 was ze daar volledig operationeel.⁷⁴

Afbeelding 1 - Transporten Centraal-Bosnië (verbindingslijnen zijn geen precieze weergave van routes)

Het Nederlands-Belgische transportbataljon werd ondersteund vanuit een logistieke basis in Split. Deze basis voorzag onder meer in de ontvangst en tijdelijke opslag van goederen (zoals reserve-onderdelen en brandstof), voedsel en water en verzorgde de vlieg- en boottickets voor verlofgangers, rotaties en repatriëringen. Vrachtwagens konden gemiddeld maar 150 kilometer per dag afleggen doordat de wegen slecht begaanbaar waren door mortierinslagen en het gevaar van mijnen. De rit heen en weer naar Split duurde dan ook gemiddeld drie dagen, wat betekende dat het

74 J. Boer, 'Het 1e Nederlands-Belgische VN-transportbataljon: formatie en inzet'. *Militaire Spectator*, CLXIII-4 (1994) 145-146.

transportbataljon zich twee keer per week kon bevoorraden.⁷⁵ De overige ritten stonden in dienst van UNHCR. De hulpgoederen van deze organisatie kwamen aan in het Kroatische Metković, waar de tientonniers van het Nederlands-Belgische transportbataljon de spullen kwamen ophalen. Vanuit hier reden ze door naar Zenica, een stad gelegen in Centraal-Bosnië waar de opslagplaatsen zich bevonden. Vanuit hier werden hulpgoederen vervolgens naar de meer oostelijk gelegen verdeelpunten gebracht in Tuzla, Lukavac (vijftien kilometer ten westen van Tuzla) en Zavidovići.⁷⁶ Op deze verdeelpunten was een veldagent van de UNHCR aanwezig die onder de lokale bevolking lospersoneel ronselde. Bij aankomst van de vrachtwagens werden deze vervolgens onder begeleiding van de veldagent naar een ruimte gebracht

4.2 Eerste lichting: november 1992 – april 1993

4.2.1 Strijdende partijen

Enkele dagen voordat de eerste Nederlandse militairen voet op Kroatische bodem zetten, hadden troepen van de Moslimsenclaves Srebrenica, Konjević Polje en Cerska zich onder gemeenschappelijk bevel van Naser Orić geplaatst. De herfst van 1992 had in Oost-Bosnië in het teken gestaan van massale Moslimaanvallen op Servische dorpen langs de rivier de Drina. Nadat aanvankelijk de Bosnische-Serven 70 procent van het Bosnische territorium hadden veroverd, boekte het Moslimleger in september en oktober van 1992 een aanzienlijke terreinwinst op de Serven. Het Moslimoffensief bereikte een hoogtepunt op 7 januari 1993, toen enkele duizenden Moslimstrijders het Servische bolwerk Kravica in Oost-Bosnië onder de voet liepen. De overwinning was voor het Moslimleger van cruciaal belang omdat Orić zich nu rechtstreeks kon verbinden met de Moslimtroepen in Konjević Polje en Cerska, wat voor de Servische oorlogsinspanning in het oosten van Bosnië een zware klap betekende. De enclaves Srebrenica, Žepa, Konjević Polje en Cerska vormden nu tezamen één groot Moslimgebied.⁷⁷ Gedurende de winter van 1992-1993 probeerde Orić dit gebied in verbinding te brengen met de moslimenclave in Tuzla, maar slaagde hier niet in. De Moslimenclaves bleven als gevolg hiervan tijdens de gehele oorlog kwetsbaar doordat ze omringd werden door Bosnisch-Servische gebieden, van waaruit inmiddels een tegenoffensief was begonnen.

⁷⁵ Wassink, *De logistieke verzorging van het Transportbataljon*, 57-59 en 65.

⁷⁶ Nederlands Instituut voor Militaire Historie, DOC/Nr: 1019/6, *Bezoek Minister van Defensie aan 1 (NL/BE) UN Tpt BN* (Busovača, 17-18 maart 1993).

⁷⁷ Duijzings, 187-188.

Verder naar het zuiden hadden de Bosnische-Kroaten ondertussen hun eigen republiek uitgeroepen met Mostar als hoofdstad. Dit was een doorn in het oog voor de Bosnische-Serven, die ook hun eigen *Republika Srpska* hadden uitgeroepen met inbegrip van Mostar. De Republika Srpska moest een aaneengesloten gebied gaan omvatten: Noord- en West-Bosnië rond Banja Luka zou in verbinding komen met het oosten van Bosnië via de zogeheten Posavina-corridor bij Brcko en vervolgens naar het zuiden zou de rivier Neretva de grens vormen met Mostar als eindstation. Bij deze plaats – 45 kilometer ten noorden van Metković – kwam het dan ook tot een hevige botsing tussen de Bosnische Kroaten en Serven. Aanvankelijk had de JNA bezit genomen van de stad maar in juni 1992 werd het verdreven door de Kroatische HVO. De stad werd nu verdeeld in een westelijk deel, gedomineerd door de HVO, en een oostelijk deel waar het Bosnische ABiH zich concentreerde. De Serven moesten zich terugtrekken op Dubrovnik, 150 kilometer ten zuiden van Mostar, en bevochten vanuit daar de Kroaten en Moslims.⁷⁸ In het noorden van Bosnië hadden de Serven inmiddels de Posavina-corridor stevig in handen, die hun westelijke gebieden rond Banja Luka verbond met die in Oost-Bosnië. In de winter van 1992 werd er tussen Moslims en Serven echter nog wel gevochten om de corridor.⁷⁹

Tenslotte bleef ook Centraal-Bosnië niet gespaard van geweld, al viel het hier in vergelijking met andere regio's nog mee. De leider van de nieuw uitgeroepen Bosnisch-Kroatische republiek, Mate Boban, en de Bosnisch-Servische leider Karadžić hadden in mei 1992 afgesproken om het Bosnische territorium onder elkaar te verdelen. De HVO ging hier in Centraal-Bosnië voortvarend mee aan de slag door in de periode van mei 1992 tot en met januari 1993 in de gemeenten Kiseljak, Busovača en Vitez de militaire en politieke controle over te nemen van de Moslimbevolking. Wapendepots werden geplunderd en Moslims mochten zich niet langer vrij bewegen over straat. De Kroatische legerleiding eiste dat het Bosnische leger zijn wapens zou afstaan, aangezien de HVO het enige wettelijke leger in Bosnië-Herzegovina zou zijn. Toen de Moslims dit weigerden, lanceerde de HVO in augustus 1992 aanvallen op de dorpen Duhri, Potkraj, Radanovići en Topole – allen gelegen binnen een straal van 7 kilometer van Kiseljak – waarbij Moslimhuizen in brand werden gestoken en winkels werden vernield. Dit herhaalde zich op 24 januari 1993 toen de HVO Busovača binnentrok en daar bijna dertig Moslimhuizen verbrandde na hun inwoners te hebben verjaagd. Een paar dagen later bombardeerde Kroatische artillerie de kleine dorpjes Merdani en Grablje, iets ten noorden van Busovača. Een relatieve rust keerde op 27 januari 1993 terug toen de Kroatische generaal Blaškić een staakt-het-vuren afkondigde. Op 30 januari werd er een bestand gesloten met het ABiH, waarin werd

78 Central Intelligence Agency, *Balkan battlegrounds: a military history of the Yugoslav conflict, 1990-1995* (Washington, 2003), 361.

79 Operatiebevel nr. 22 van de BLS, *bijlage B, inlichtingen*.

afgesproken dat het Bosnische leger zich voor 15 april zou terugtrekken uit de provincies die overwegend door Bosnische-Kroaten werden bewoond. In de maanden die volgden bleef de sfeer echter zeer gespannen.⁸⁰

Omringd door en te midden van deze chaotische geweldplegingen ontplooiden de Nederlandse Alfa-, en Stafcompagnie zich op maandag 15 november 1992 in Busovača. De aankomst van het transportbataljon in Bosnië vergrootte het wagenpark van de UNHCR tot 317 vrachtwagens met een gezamenlijke vervoerscapaciteit van 3553 ton voor geheel Joegoslavië. De dag na de ontplooiing werd door de Belgische compagnie vanuit Pančevo het eerste transport verreden. Oorspronkelijk zou dit transport naar Srebrenica afreizen, maar die bestemming werd op het laatste moment gewijzigd in Sarajevo omdat de Bosnische-Serven geen toestemming gaven voor een transport naar de Moslimenclave in Oost-Bosnië.⁸¹ De houding van de Bosnische-Serven bleek reeds in de eerste weken van de missie een groot obstakel voor het bezorgen van hulpgoederen. Op 25 november werd een hulpkonvooi dat op weg was naar de belegerde stad Srebrenica tegengehouden. De plaatselijke Bosnisch-Servische commandant weigerde het konvooi door te laten ondanks de belofte van de bevelhebber van het Bosnisch-Servische leger, Ratko Mladić, dat de VN Srebrenica en het eveneens al maanden belegerde Goradže mochten bevoorraden. Om de Serven onder druk te zetten, kondigde de UNHCR aan dat alle hulptransporten naar de Servische gebieden in Bosnië werden gestaakt, zolang de Serven weigerden voedsel voor Srebrenica en Goradže door te laten.⁸²

Alhoewel de internationale gemeenschap in toenemende mate de Bosnische-Serven als agressor van het geheel beschouwde, waren de overige partijen ook niet bepaald de braafste jongens van de klas. Op 25 februari 1993 verloor een Nederlandse kapitein bij een overval door Bosnisch-Kroatische soldaten zijn jeep en wapen en raakte daarbij lichtgewond toen de soldaten zijn achterrait insloegen. De kapitein deed de volgende dag in bijzijn van de Britse infanteriecommandant zijn beklag bij de Kroatische legerleiding, maar vond weinig gehoor.⁸³ HVO-strijders in de regio begonnen in die periode in toenemende mate het transportbataljon tegen te werken: wegen werden afgezet met versperringen en mijnen. Maar ook de Moslimstrijders verstoorden vaak de verspreiding van hulpgoederen. Zo was een Nederlands konvooi eind januari bijna drie dagen achtereen geïsoleerd

80 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Uitspraak in de Blaškić-zaak*, 3 Maart 2000, 113-120, <<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>>.

81 Kolken, *Transportprimeur voor Belgen*, 1.

82 Het Parool, *Serviërs houden Nederlands-Belgisch hulpkonvooi tegen*, 25 april 1992.

83 Algemeen Dagblad, *VN soldaat gewond*, 25 februari 1993.

van zijn eenheid in Šantići vanwege een wegversperring van Moslimeenheden. De blokkade werd pas opgeheven na tussenkomst van UNPROFOR-commandant Philippe Morillon, wiens gepantserde Renault even verderop in Busovača vervolgens nog werd beschoten.⁸⁴

Het meest schrijnende geval van tegenwerking door de strijdende partijen in deze periode was Srebrenica. In maart 1993 stond de stad in Oost-Bosnië aan de rand van de afgrond. Zijn oorspronkelijke – voornamelijk Moslim – bevolking van 6.000 was in korte tijd uitgegroeid tot 50.000 als gevolg van de vluchtelingstromen uit nabijgelegen dorpen die waren veroverd door de oprukkende Bosnische-Serven. Gedurende de hele winter was de bevolking afgesneden geweest van hulp van buitenaf, waardoor ze dreigde te verhongeren. Onder immense druk van de internationale gemeenschap – en een bezoek van generaal Morillon, die weigerde te vertrekken totdat hulptransporten werden toegelaten – arriveerde een konvooi van de Belgische compagnie voor het eerst in drie maanden in Srebrenica op 19 maart. Een tweede voedselkonvooi bereikte Srebrenica op 28 maart met de intentie om 650 van de meest kwetsbare burgers te evacueren. Gedurende de nacht forceerden zich echter duizenden mensen een weg naar de vrachtwagens om aan boord te komen. Moeders die hier niet in slaagden, wierpen hun kinderen in de armen van degene die dat wel gelukt was. Tegen de tijd dat het konvooi de volgende dag vertrok, waren er ruim 1600 oude mannen, vrouwen en kinderen – velen van hen zonder familie – in de negentien vrachtwagens gepropt. Zes mensen waren omgekomen als gevolg van verdrukking in de menigte en nog eens zeven anderen overleden gedurende de rit naar Tuzla. Op 6 april sloten de Serven de watervoorziening van Srebrenica af en in de week van 12 april bombardeerden ze de stad, waarbij ze tientallen doden en honderden gewonden maakten. Op 16 april 1993 wees de VN-Veiligheidsraad Srebrenica aan als veilige haven onder bescherming van VN-troepen.⁸⁵

De tegenwerking van de strijdende partijen was niet de enige belemmering voor de distributie van hulpgoederen. Het transportbataljon zou in de oorspronkelijke planning op dezelfde locatie ontplooiën als het Britse infanteriebataljon. In werkelijkheid moest het zijn kamp echter enkele kilometers verderop inrichten, waardoor het bataljon zelf zorg moest dragen voor de beveiliging van het kamp. Als resultaat hiervan moest er één peloton per week worden onttrokken aan de vervoerscapaciteit ten behoeve van het wachtlopen. Daarnaast betekende de autonome locatie dat er meer tijd dan voorzien moest worden besteed aan de materiële veiligheid. Het inrichten van versterkte onderkomens, wachthuisjes en defensieve posities bleken tijdrovende activiteiten die de totale vervoerscapaciteit drukten. Naast de beveiliging van het kamp moesten er

84 NRC Handelsblad, *Werk Nederlanders lastiger*, 27 januari 1993.

85 UNHCR, *The State of the World's refugees 1993* (New York, 1993), H5, 10.

ook nog enkele onvoorziene nevenactiviteiten worden uitgevoerd zoals zout strooien, sneeuwruimen en het lostrekken van de in de modder vastgelopen vrachtwagens.⁸⁶ De ingevallen winter bleek sowieso een geduchte tegenstander van het bataljon: in het voormalige Joegoslavië was alleen zomerdiesel beschikbaar die bij de lage temperaturen rond Busovača (het vroom er 's nachts zo'n 20 graden) ging klonten en veel averij veroorzaakte bij zowel de vrachtwagens als de verwarmingsinstallatie.⁸⁷

4.2.2 UNHCR

Naast de strijdende partijen en de winterse omstandigheden had het transportbataljon ook te maken met de VN-vluchtelingenorganisatie. Hoewel de UNHCR de hoofdverantwoordelijke was voor de transporten, was de impact van de VN-organisatie op het Nederlands-Belgisch transportbataljon in deze periode gering. Uiteraard bepaalde ze in samenspraak met UNPROFOR-commandanten waar transporten gereden moesten worden, maar de samenwerking tussen de civiele en militaire structuren was verre van geolied. In haar evaluatierapport van de humanitaire missie in Joegoslavië beschrijft de UNHCR talloze problemen die ze ondervond in de samenwerking met UNPROFOR. Zo stelt het rapport dat er geen sprake was van een overkoepelende structuur waarbinnen politieke, militaire en humanitaire activiteiten werden gecoördineerd. Ook het grote verschil in omvang van de twee organisaties was een voortdurende bron van problemen. UNHCR had simpelweg niet genoeg capaciteit om contact te onderhouden met de zestien generaals en honderden stafleden van de talrijke en verschillende nationale contingenten. De afstand tussen de twee hoofdkwartieren maakte het onderhouden van dit contact er niet makkelijker op: het hoofdkwartier van de UNHCR was gevestigd in Zagreb terwijl dat van UNPROFOR bijna 400 kilometer verderop in Kiseljak was opgezet. Een andere moeilijkheid was gelegen in de verschillende manieren waarop beide organisaties te werk gingen. In het leger is besluitvorming sterk gecentraliseerd en gestructureerd terwijl de UNHCR besluitvorming vaak delegeert aan haar werknemers in het veld. Als gevolg hiervan was het lastig voor het militaire personeel om enige vorm van hiërarchie binnen de UNHCR te onderscheiden en te begrijpen wie er verantwoordelijk was voor het nemen van beslissingen. Tenslotte was er ook sprake van een fundamenteel verschil tussen de manier waarop taken werden uitgevoerd. Militairen gaan alleen op pad als er van tevoren een heldere missie op tafel ligt die ze vervolgens uitvoeren met in detail omschreven structuren, regels en procedures. UNHCR-medewerkers daarentegen zijn flexibel en improviseren vaak in het veld, wat tot veel onbegrip en irritatie leidde bij de VN-soldaten. Als

86 NIMH, *Bezoek van de Minister*, 17-18 maart 1993.

87 Trouw, *Vrachtwagens genoeg, mensen niet*, 2 januari 1993.

gevolg van de grote verschillen stelde het rapport vast dat de vluchtelingenorganisatie en het leger over het algemeen hun eigen weg gingen.⁸⁸

Het evaluatierapport van de UNHCR beschrijft de situatie in heel Joegoslavië en de problemen die worden uitgelicht, hebben betrekking op UNPROFOR in zijn geheel. Het Nederlands-Belgische transportbataljon besloeg slechts vijf procent van de gehele VN-troepenmacht en het verschilde daarnaast ook in zijn taakstelling van UNPROFOR: het bataljon was de enige die humanitaire transporten zelf uitvoerde, in plaats van ze te escorteren – wat de hoofdtaakstelling was van de overige contingenten. Voorts moet men stellen dat ook het transportbataljon relatief onafhankelijk van de UNHCR zijn taken uitvoerde. Dit werd duidelijk toen de Hoge Commissaris voor Vluchtelingen op 17 februari 1993 de hulptransporten tijdelijk opschortte totdat alle autoriteiten in Bosnië zich aan de afspraken zouden houden omtrent de onbeperkte doorgang van konvoien.⁸⁹ Diezelfde dag leverde de Alfacompagnie van het Nederlandse bataljon echter gewoon 32 ton humanitaire goederen af in Tuzla en de volgende dag werd 80 ton zout en 80 ton humanitaire goederen getransporteerd naar Zenica. Ook de Bravocompagnie onderbrak haar werkzaamheden niet na de aankondiging van de UNHCR. Zij verreed op 17 februari 36 ton aan goederen naar Tuzla en de dag daarop werd 36 ton zout uitgeladen in Zenica.⁹⁰

4.2.3 De internationale gemeenschap

Ondertussen zat het thuisfront ook niet stil. In oktober 1992 had de VN-Veiligheidsraad door middel van resolutie 781 een vliegverbod voor alle militaire vluchten afgekondigd boven Bosnië-Herzegovina. In het publieke debat was de hoofdreden voor een dergelijke ban het voorkomen van Bosnisch-Servische luchtaanvallen, maar de Veiligheidsraad gaf twee andere argumenten om de maatregel te rechtvaardigen. De Raad beschouwde het vliegverbod als een beslissende stap in de richting van de beëindiging van de vijandelijkheden in Bosnië en als een essentieel element voor de veiligheid van de humanitaire transporten.⁹¹ De zogeheten *no-fly-zone* leverde echter niet het gewenste resultaat op, aangezien Bosnisch-Servische helikopters onverminderd doorgingen met het verplaatsen van troepen en wapens door de lucht, waarmee ze een aanzienlijk tactisch voordeel hadden op hun tegenstanders. Op 23 december 1992 stuurden de Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie een vertrouwelijke instructie naar de Permanente

88 UNHCR Evaluation reports, 83 en 248-260.

89 Cutts, *The humanitarian operation in Bosnia 1992-95*, 25.

90 ANP, *Nederlands transportbataljon niet getroffen door VN-boycot*, 18 februari 1993.

91 D. Leurdijk, *The United Nations and NATO in Former Yugoslavia*, (Den Haag 1994), 31.

Vertegenwoordigers in New York (VN) en Brussel (NAVO), waarin ze aangaven dat de Nederlandse regering niet kon berusten in deze voortdurende schendingen van het verbod. De ministers toonden de bereidheid om aan dit politieke standpunt één squadron (achttien) F-16's te verbinden die het vliegverbod met geweld zouden kunnen afdwingen.⁹²

De ministers spraken in de instructie echter ook hun zorgen uit over de gevolgen van een eventuele militaire afdwinging van de veiligheid van de humanitaire transporten. Anders dan de Veiligheidsraad vermoedden zij dat de luchtsteun juist een negatieve invloed zou hebben op de veiligheid. De dreigementen van Karadžić en de gebeurtenissen in Cambodja – waar in korte tijd meerdere malen VN-personeel was gegijzeld, met de dood bedreigd en beschoten – onderstreepten volgens de ministers dat uiterste voorzichtigheid en zorgvuldigheid geboden waren.⁹³ Karadžić had op 17 december in een brief aan de Britse premier John Major en VN Secretaris-Generaal Boutros Boutros-Ghali inderdaad gedreigd met aanvallen op VN-troepen in Bosnië, als de VN zouden besluiten het vliegverbod met geweld af te dwingen. Volgens de Bosnisch-Servische leider kon hij bij een militaire VN-actie niet garanderen dat hij zijn troepen onder controle kon houden.⁹⁴ De dreigementen van Karadžić weerhielden de Nederlandse overheid er echter niet van een bijdrage te willen leveren aan een militaire afdwinging van het vliegverbod. Anticiperend op de daarvoor noodzakelijke resolutie van de VN-Veiligheidsraad, werden in de winter diverse NAVO-bijeenkomsten belegd waarbij plannen werden ontwikkeld voor een gezamenlijke luchtvloot.⁹⁵

Het besluit van de Nederlandse regering om mee te doen aan de luchtoperatie had wel op twee andere manieren invloed op de Nederlandse hulpverlening. In de eerste plaats stuurde minister Ter Beek als reactie op de Servische dreigementen vijftig extra militairen naar Bosnië. Door deze uitbreiding kon de eigen beveiligingstaak – met name het in ploegendienst wachtlopen – beter worden uitgevoerd en konden de chauffeurs zich weer toeleggen op hun oorspronkelijke taak, wat de transportcapaciteit ten goede zou komen.⁹⁶ Een tweede gevolg van het Nederlandse besluit was een verhanding van de Servische houding jegens de Nederlandse konvooien.

92 Ministerie van Defensie, Archief Secretaris-Generaal 1991-1995, DAB D92/584, *Concept-instructie voor P.V.'s in New York en Brussel*, 23 december 1992, 1.

93 Archief Secretaris-Generaal, *Concept-instructie voor P.V.'s*, 1.

94 Het Parool, *Servische leider dreigt VN-macht aan te vallen*, 17 december 1992.

95 Ministerie van Defensie, Archief Secretaris-Generaal, 1991-1995, diverse stukken.

96 Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie, vergaderjaar 1992-1993, 22 181, nr. 31, 6.

bataljonspredikant Van 't Hout moesten de Nederlanders voortaan langer wachten bij Servische wegblokkades en bejegenden de Serven hen ook een stuk agressiever. Volgens de predikant waren de Serven zeer goed op de hoogte van de Nederlandse betrokkenheid bij een eventueel vliegverbod.⁹⁷ Op 12 april 1993 – één week voor de aankomst van de tweede lichter – ging de operatie 'Deny Flight' van start met gevechtsvliegtuigen van Frankrijk, Nederland, Spanje, Turkije, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten.⁹⁸

Aan het einde van de eerste uitzending had het Nederlands-Belgische transportbataljon ruim 15.000 ton aan hulpgoederen vervoerd, gemiddeld 3000 ton per maand.⁹⁹ Het totaal aantal hulpgoederen dat door de VN in de eerste vier maanden van 1993 in Bosnië was gedistribueerd bedroeg bijna 90.000 ton, gemiddeld 22.500 ton per maand¹⁰⁰, wat betekende dat het Nederlands-Belgische bataljon verantwoordelijk was geweest voor het transport van bijna een zevende van alle vervoerde hulpgoederen. Het laadvermogen van het transportbataljon bedroeg in totaal 736 ton en, zoals hierboven reeds aangegeven, dat van het gehele UNHCR-wagenpark 3353 ton. In potentie kon het transportbataljon dus grofweg een vijfde van alle transporten voor rekening nemen, maar slechts het had slechts een zevende vervoerd. De oorzaak hiervan moet zonder twijfel worden gezocht in de opstartproblemen van het bataljon. De B-Tcie kon de eerste twee maanden nauwelijks actie ondernemen door de tegenwerkende Bosnische Serven bij Banja Luka en ook de Belgen moesten eind maart hun tenten in veiliger gebieden opslaan. Deze verandering van legeringsplaats kostte de Belgen bijna een maand. Hiernaast moest door gebrekkige afspraken met de Britten een peloton worden onttrokken voor het wachtlopen en bleek de winter in verschillende opzichten een geduchte tegenstander van het bataljon.

Wat was nu het netto-effect van het vervoer op de bevolking? De VN-Hoge Commissaris voor Vluchtelingen, Sadako Ogata, verklaarde in december 1992 dat de maandelijkse hulpvraag ongeveer 39.000 ton per maand bedroeg¹⁰¹, maar tegen april 1993 was dit opgelopen tot maar liefst 57.000 ton
97 Algemeen Dagblad, *Onrust in VN-bataljon*, 30 december 1992.

98 Leurdijk, *The United Nations and NATO*, 37-38.

99 Bezoek Minister, 17-18 maart 1993.

100 United Nations, *Yearbook of the United Nations 1993* (New York, 1993), 446.

101 Verklaring van Sadako Ogata, VN-Hoge Commissaris voor Vluchtelingen, voor de zesde buitengewone vergadering van de Islamitische Conferentie van ministers van Buitenlandse Zaken inzake Bosnië en Herzegovina, Djedda, 1-2 december 1992.

per maand.¹⁰² Waar de VN aanvankelijk dus nog in staat was geweest om aan bijna zestig procent van de hulpvraag te voldoen, was dit aantal in het voorjaar van 1993 gezakt tot nog geen veertig procent. Dit was het resultaat van enerzijds een toenemend aantal hulpbehoevenden – volgens Ogota was dit aantal, als gevolg van de strenge winter en het toenemende geweld, gestegen van 1.6 miljoen naar maar liefst 2.2 miljoen in april 1993 – en anderzijds van de voortdurende weigering van de strijdende partijen, in het bijzonder de Bosnische-Serven, om mee te werken aan de hulptransporten.¹⁰³ Hoewel de winter aan zijn einde was gekomen, betekende dit niet het einde van de moeilijkheden voor het Nederlands-Belgische transportbataljon. Het ergste leek nog te moeten komen, toen in april 1993 de Moslims en Kroaten elkaar definitief de oorlog verklaarden in Centraal-Bosnië.

4.3 Tweede Lichting: mei 1993 – oktober 1993

4.3.1 Strijdende partijen

Op 30 april 1993 vond de commando-overdracht plaats waarmee de tweede lichting van het Nederlands-Belgische transportbataljon aan haar humanitaire werkzaamheden kon beginnen. Twee weken eerder was het bestand tussen de Kroaten en Moslims in Centraal-Bosnië – dat had voorzien in een staakt-het-vuren – afgelopen. De Bosniërs en Kroaten hadden bij tijd en wijle hun krachten gebundeld tegen het Servische leger, maar de Kroatische politieke en militaire leiding had tijdens de wapenstilstand ook plannen gesmeed om de Lašva-vallei te zuiveren van Moslims.¹⁰⁴ In deze vallei lagen onder meer de steden Busovača, Šantići, Vitez en het strategisch gelegen Travnik. Een dag na het aflopen van het bestand begon de Kroatische artillerie met het bombarderen van stadjes rond Vitez, dat op zo'n vijftien kilometer rijden van Busovača lag. Een groot aantal huizen werd geplunderd en in brand gestoken, en Moslims werden gearresteerd en gescheiden op basis van geslacht en leeftijd. De mannelijke bevolking die de oud genoeg was om de wapens op te nemen, werd afgevoerd naar detentiekampen of de frontlinies. Hier moesten zij onder erbarmelijke omstandigheden greppels en andere obstakels graven.¹⁰⁵

102 Verklaring van Sadako Ogata, VN-Hoge Commissaris voor Vluchteling, voor de Humanitaire Werkgroep van de Internationale Conferentie inzake Voormalig Joegoslavië, Genève, 25 maart 1993.

103 United Nations, *The Blue Helmet. A review of United Nations Peace-keeping* (New York, 1996), 523-524.

104 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *uitspraak in de Kordić en Čerkez-zaak*, 26 februari 2001, 207. <http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf>.

105 ICTY, *Blaškić-zaak*, 168-169.

De Moslims waren echter niet over de gehele lijn weerloos tegen de Kroatische aanvallen. De 31^e Moslimbrigade van de ABiH viel op 16 april 1993 Kroatische stellingen bij Zenica aan en wist de HVO-troepen daar te vernietigen en de Kroatische bevolking van de stad en de omliggende dorpen te verjagen.¹⁰⁶ Desalniettemin was het Bosnische leger over de gehele lijn niet opgewassen tegen de Kroatische overmacht en moest het op diverse plekken de aftocht blazen. De vijandelijkheden bleken echter van korte duur: onder leiding van vertegenwoordigers van de Europese Gemeenschap werd op 25 april 1993 een staakt-het-vuren afgesproken tussen de twee strijdende partijen.

Zo leek een week voor de rotatie van het transportbataljon de rust weder te keren in Centraal-Bosnië. Een maand later was echter het opnieuw raak. Het ABiH had zich gehergroepeerd en begon op 3 juni een aanval op HVO-troepen bij Travnik, dat op 13 juni 1993 veroverd werd. Tien kilometer verderop, bij Novi Travnik, begonnen de HVO-troepen op 9 juni een tegenoffensief, dat uiteindelijk echter verzandde in een patstelling die niet meer doorbroken zou worden. Elders in Centraal-Bosnië boekten zowel de HVO als het ABiH wisselende successen. Tegen oktober 1993 had de ABiH de regio stevig in handen, waarmee ze op 50 kilometer van het door de Bosnische-Serven belegerde Sarajevo kwamen. De enige gebieden die nog in handen waren van de HVO, waren de regio rond Busovača en Vitez in het westen en het gebied rond Vareš meer naar het oosten. Deze gebieden waren echter volledig omsingeld door troepen van de ABiH. Vanuit hun stellingen ondernamen de Bosnische-Moslims in september 1993 aanvallen op deze steden waarbij ze van deur tot deur trokken, hetgeen resulteerde in de dood van vele Kroatische burgers.¹⁰⁷

106 C. Schrader, *The Muslim-Croat Civil War in Bosnia: A Military History 1992-1994* (Texas University Press, 2003), 101.

107 ICTY, *Kordić en Čerkez-zaak*, 259.

afbeelding 2 - Transportroutes en gevechtszones Centraal-Bosnië (markeringen zijn geen precieze weergave van transportroutes en frontlinies)

Verder naar het zuiden werd de botsing tussen de HVO en ABiH ook gevoeld. In Mostar leefden de Bosnische-Kroaten en Moslims na het vertrek van de Serven in de zomer van 1992 gescheiden van elkaar in een westelijk en oostelijk deel van de stad. Mostar was overwegend Kroatisch, maar in mei 1993 verschoof deze balans, toen tussen de 16.000 en 20.000 Moslimvluchtelingen hun toevlucht namen in de grootste stad van Zuid-Bosnië. De Bosnisch-Kroatische bevolking zag dit als een daad van demografische agressie en beantwoordde deze door in de vroege uren van 9 mei het oostelijke deel van Mostar onder vuur nemen met artillerie, mortieren en kleine en zware wapens. De HVO nam bezit van alle toegangswegen tot Mostar en ontzegde internationale organisaties toegang tot de stad. Het kwam tot straatgevechten tussen de HVO en het ABiH, slechts gescheiden van elkaar door een boulevard die de stad in tweeën splitste. De gehele periode waarin de tweede lichter van het transportbataljon haar transporten reed, bleef Mostar omsingeld door HVO-troepen. Als gevolg van de omsingeling, diverse bombardementen en moordpartijen door HVO-soldaten, vonden duizenden Moslims in Mostar in die maanden de dood.¹⁰⁸

108 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Uitspraak in de Naletilic en Martinovic-zaak*, 31 maart 2003, 14-19.

<http://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tjug/en/nal-tj030331-e.pdf>.

In het oosten van Bosnië hadden de Bosnische-Serven ondertussen behoorlijk profijt van de gevechten tussen de Moslims en Kroaten. Ze hadden hun posities rondom de Moslimenclaves van Goradže, Srebrenica en Žepa versterkt met zwaar wapengeslacht en het enige wat tussen hen en de totale overwinning in het oosten stond, was 'the blue flag of the United Nations'.¹⁰⁹ Ook hun belegering van Sarajevo gedijde goed bij de strijd in Centraal-Bosnië. De troepen van de HVO nabij Vitez en Busovača vormden een buffer tussen legers van het ABiH in het noorden en de Bosnische-Serven die gelegerd waren rondom Sarajevo, waardoor deze ongestoord hun beleg konden voortzetten. Zowel de hoofdstad als de enclaves in het oosten werden door het Bosnisch-Servische leger hermetisch afgesloten van de buitenwereld, waardoor de humanitaire noodtoestand in deze gebieden in de loop van de zomer ernstige proporties aannam.

Bij de aankomst van de tweede lichte van het Nederlands-Belgische transportbataljon was het relatief rustige Busovača veranderd in een oorlogszone. De regio werd beheerst door de HVO, die in een bloedige strijd was verweekeld met de troepen van het Armija BiH in het noorden. Het kamp van de B- en Belcie in Šantići – op slechts anderhalve kilometer van het uitgemoorde Ahmići – lag precies tussen deze twee strijdende partijen in. De route naar Metković in het zuiden liep over Mostar, dat nu door HVO-troepen afgesloten was, en de bestemmingen Srebrenica, Žepa en Goradže in oosten waren afgesneden door soldaten van het Bosnisch-Servische leger. Te midden van deze oorlogsomstandigheden baande het transportbataljon zich een weg door Bosnië om hulpgoederen af te leveren bij de noodlijdende bevolking. De goederen werden ondanks de belegering van Mostar als vanouds opgehaald in het zuidelijk gelegen Metković, zij het dat er nu met een grote boog om Mostar heengereden werd.¹¹⁰ Ook de gevechten rondom Zenica weerhielden het bataljon er niet van om de hulpgoederen af te geven bij de warenhuizen in die stad, van waaruit ze naar verdeelpunten in de noordelijker gelegen plaatsen Lukavac en Maglaj werden gebracht. In sommige gevallen werd het tussenstation Zenica zelfs in zijn geheel overgeslagen, wanneer de bataljonscommandant het efficiënter achtte de lading direct naar Lukavac of Maglaj te vervoeren.¹¹¹ Uiteraard had het transportbataljon ook in deze periode met wegblokkades te maken. Moslims en Kroaten versperden afwisselend de toegangswegen naar het noorden; richting het zuiden ondervonden de konvoien last van wegversperringen van Kroaten en Serven; en in het oosten hadden Bosnische-Serven blokkades

109 Nadat Srebrenica op 16 april 1993 was uitgeroepen tot veilige haven antwoordde VN-generaal Lars-Erik Walhgren op de vraag wat er nu tussen de bevolking van Srebrenica en de Serven stond: "Srebrenica is now protected by the blue flag of the United Nations."

110 Dutchpost, 'Tbat ruggengraat UNHCR Zenica', jaargang 2, nr. 36 (september 1993), 2.

111 Interview Paul Schipper.

opgeworpen. Alhoewel deze versperringen tijdrovend waren, bleken ze in deze periode niet het grootste probleem voor de soldaten van het transportbataljon te zijn.

In tegenstelling tot de eerste lichting, waar – met uitzondering van een korte periode in januari – de oorlog zich met name had afgespeeld op een afstand van enkele honderden kilometers van het kamp, kon deze lichting geen voet buiten de deur zetten of de kogels vlogen om de oren. Maar ook op het kamp zelf was het lang niet altijd veilig. De basis van de Bravo- en Belgische compagnie in Šantići lag aan de rivier de Banovac, op oever waarvan de Kroaten mortieren hadden opgesteld richting Ahmići, dat aan de andere kant van de basis lag. Wanneer er activiteit in het dorp werd gemeld, vlogen de mortiergranaten over het kamp heen, wat weer beantwoord werd door geweervuur vanuit Ahmići. Meer dan eens kwamen afgezwaaide kogels terecht in het kamp, waarbij een enkele keer ook een Belgische soldaat werd geraakt.¹¹² Op de weg was het zo mogelijk nog onveiliger. Exemplarisch voor de gevaren waaraan de VN-soldaten werden blootgesteld, is de situatie die in een artikel in de Dutch Post – het weekblad voor Nederlandse UNPROFOR-militairen en hun familieleden – wordt beschreven. De auteur beschrijft een rit naar Novi Travnik, waarbij het konvoi 35 kilometer moet omrijden om buiten de gevechten te blijven. Deze opzet lijkt te slagen, totdat het op de terugweg alsnog misgaat. Er is net afscheid genomen van de begeleidende Britse pantservoertuigen, als de cabine van de eerste viertonner wordt getroffen door vier kogels, die afketsen zonder gewonden te maken. De kogels veroorzaken echter wel een lekke band, die even verderop vervangen wordt. Terwijl de soldaten een nieuwe band opzetten, breken er opnieuw gevechten uit tussen Kroaten aan de ene kant van weg, en Moslims aan de andere kant. De militairen geven vol gas en weten uiteindelijk ongedeerd het veilige Busovača te bereiken.¹¹³

De verhoogde militaire activiteit in de Lašva-vallei zorgde in de eerste instantie slechts voor veel materiële schade en had daardoor een geringe impact op de hulptransporten. Zo werd op 4 oktober een konvoi bij Gornji Vakuf onder vuur genomen waarbij opnieuw geen gewonden vielen, maar wel zes lekke banden en een doorboorde radiator vervangen moesten worden. Op 11 oktober werd een Nederlandse VN-jeep bij Gornji Vakuf geraakt en beschadigd door granaatscherven en enkele uren later werd een Nederlands konvoi bij Vitez onder vuur genomen.¹¹⁴ Door de beschietingen moest veel materiaal vervangen worden, wat enige vertraging veroorzaakte. Ook moest als gevolg van de gevechten vaak een omweg worden genomen waardoor konvoien langer onderweg waren, maar ondanks deze tegenslagen bleven de transporten gewoon op de weg. Dit

112 Interview Paul Schipper.

113 Dutch Post, *Realistische confrontatie*, jaargang 2, nr. 42 (18 oktober 1993), 1.

114 Algemeen Dagblad, *Het schieten op ons lijkt pesterij*, 12 oktober 1993.

veranderde op 25 oktober 1993, toen een konvooi vanuit Zenica op weg naar het zuiden werd tegengehouden bij een HVO-controlepost. Op dit moment vielen Moslimstrijders de controlepost aan, waarbij een Deense chauffeur overleed en negen Nederlandse militairen gewond raakten. Na dit incident werden de transporten in samenspraak met de UNHCR ruim een maand stilgelegd. Pas op 29 november 1993 werden ze weer hervat.

4.3.2 UNHCR

De samenwerking met UNHCR in deze periode was vruchtbaarder dan tijdens de eerste uitzending. In theorie zou het Nederlands-Belgisch transportbataljon zijn opdrachten ontvangen van het BH-Command in Kiseljak, dat na overleg met UNHCR bepaalde op welke bestemmingen gereden kon worden. In de praktijk echter maakte de staf van het transportbataljon, zonder tussenkomst van Kiseljak, afspraken met de verantwoordelijken van de UNHCR in Zenica. Deze hadden veldagenten in de dorpen en steden ingezet om te kijken waar de nood het hoogst was. Aan de hand van die gegevens stelden de bataljonsstaf en UNHCR in Zenica wekelijks een schema op waar naartoe gereden zou worden.¹¹⁵ Kiseljak werd uiteraard niet geheel buiten de besluitvorming gehouden, maar op deze manier werd er werk uit handen genomen van het drukke hoofdkwartier en konden de hulptransporten efficiënter worden ingezet.

Toch had het partnerschap met UNHCR in deze periode ook een negatieve – alhoewel buiten de schuld van de organisatie om – invloed op de distributie van hulpgoederen. De vluchtelingenorganisatie had een groot aantal ngo's onder haar hoede, die in opdracht van UNHCR transporten in heel Joegoslavië reden. In juni 1993 ondernam de vluchtelingenorganisatie met dit soort civiele organisaties een groot transport vanuit Zuid-Bosnië naar de belegerde Moslimenclave in Tuzla. Het konvooi bestond uit een paar honderd vrachtwagens en had een totale lengte van zeven kilometer. Op 7 juni 1993 spraken twee Europese waarnemers hun zorgen uit over het moment waarop het konvooi de regio rondom Travnik en Vitez zou bereiken: de vrachtwagens waren immers op weg naar een Moslimenclave, maar moesten hiervoor door Centraal-Bosnië trekken waar de Bosnische-Kroaten het op dat moment zwaar te verduren hadden door aanvallen van de ABiH. Toen het konvooi Novi Travnik bereikte, werd het inderdaad tegengehouden door een boze menigte. Maar liefst acht chauffeurs werden doodgeschoten, vrachtwagens werden gestolen en delen van het konvooi werden geplunderd door burgers en HVO-soldaten. Uiteindelijk werd het konvooi doorgelaten, maar pas nadat de escorterende Britse pantserwagen twee HVO-strijders had

¹¹⁵ Dutch Post, *Tbat ruggegraat*, 1. Vergelijk: NIMH, bezoek van de minister (23 juli 1993).

doodgeschoten in een poging het konvooi te beschermen. Het konvooi moest vooruit, maar werd even later in de buurt van Vitez opnieuw tegengehouden door een menigte. In de verwarring werden veel chauffeurs gedwongen uit te stappen waarna de vrachtwagens werden weggereden. Deze werden later leeg teruggevonden in onder meer Novi Travnik, Vitez en Busovača.¹¹⁶ De gevechten in Centraal-Bosnië waren al geruime tijd een obstakel voor transporten van civiele organisaties, wier vrachtwagens niet gepantserd waren en waarvan de chauffeurs ook niet bewapend waren met uzi's. Het zwaar uit de hand gelopen konvooi naar Tuzla vormde voor UNHCR dan ook de aanleiding om transporten van civiele organisaties in Centraal-Bosnië op te schorten. Dit betekende dat de vrachtwagens van het Nederlands-Belgische transportbataljon de taak van de civiele konvoien moesten overnemen. Het gevolg hiervan was dat deze moesten nu op langere afstanden werden ingezet, waardoor de distributiecapaciteit verminderde.¹¹⁷

4.3.3 Internationale gemeenschap

In de periode van mei tot en met oktober 1993 werden er noch door de Nederlandse regering, noch door de internationale gemeenschap besluiten genomen die invloed hadden op de missie van het Nederlands-Belgische transportbataljon. Op 12 april hadden Nederlandse F-16's al hun eerste vlucht boven Bosnië uitgevoerd, maar dit had weinig effect op de transporten. Het vliegverbod was met name gericht op de Servische luchtmacht, terwijl de oorlog waar het transportbataljon zich op dat moment in bevond werd uitgevochten tussen de Kroaten en Moslims. Binnen de NAVO werd in deze periode wel gesproken over het aanvallen van gronddoelen ter bescherming van het UNPROFOR-personeel en ook de Nederlandse regering verklaarde zich bereid mee te doen aan dergelijke missies.¹¹⁸ In juni nam de VN-veiligheidsraad resolutie 836 aan, waarmee het landen autoriseerde luchtsteun te bieden aan UNPROFOR-troepen op de grond, wanneer die daar om vroegen.¹¹⁹ De eerste keer dat een dergelijke luchtoperatie werd uitgevoerd zou echter pas in april 1994 zijn.

116 ICTY, *Kordić en Čerkez-zaak*, 242-243.

117 Schipper, *Humanitair transporteren*, 22.

118 Ministerie van Defensie, *Semi-statisch Informatiebeheer, Archief Secretaris-Generaal 1991-1995, Nota inzake Inzet F-16's in Bosnië-Herzegovina*, nr. DAB/D93/307 (14 juli 1993).

119 VN-Veiligheidsraad resolutie 836, 4 juni 1993.

Bij het stilleggen van de konvoien op 25 oktober 1993 had het Nederlands-Belgische transportbataljon in totaal 51.000 ton aan hulpgoederen vervoerd. Verminderd met de 15.000 ton die door de eerste lichter al was verreden, betekende dit dat de tweede lichter 36.000 ton had gedistribueerd – meer dan een verdubbeling ten opzichte van het eerste halfjaar. UNHCR als geheel had in deze periode 133.881 ton vervoerd¹²⁰, waarvan het transportbataljon dus meer dan vijftwintig procent op zich had genomen. Deze stijging van het aandeel in de totaal vervoerde goederen moet verklaard worden tegen de achtergrond van het terugtrekken van civiele transporten uit Centraal-Bosnië vanaf juni 1993. Vanaf toen was het transportbataljon als enige verantwoordelijk voor het uitdelen van hulpgoederen in de door het geweld geteisterde regio. De verdubbeling van het aantal vervoerde goederen ten opzichte van de eerste lichter kan waarschijnlijk ook verklaard worden door de opstartproblemen van de eerste lichter en het feit dat deze haar transporten moest rijden in de wintermaanden, wat voor de nodige vertragingen en ongelukken zorgde. Desalniettemin kan de prestatie van deze tweede lichter opmerkelijk worden genoemd, aangezien zij vanaf het begin tot en met het einde van de uitzending aan alle kanten te maken had met het oorlogsgeweld van de Kroaten en Moslims.

Het netto effect voor de bevolking verminderde wel in deze periode. De Hoge Commissaris voor Vluchtelingen Sadako Ogata verklaarde in eind 1993 dat het aantal hulpbehoevenden in Bosnië inmiddels was gestegen van 2.2 naar 3 miljoen,¹²¹ met een hulpvraag van 77.720 ton per maand. Voor de gehele periode komt dit neer op een vraag van 446.321 ton, wat betekent dat slechts dertig procent van de bevolking de benodigde hulp kreeg: tien procent minder dan de periode daarvoor, en een nieuwe oorlogswinter stond reeds voor de deur.

4.4 Derde lichter: november 1993 – april 1994

4.4.1 Strijdende partijen

Luitenant-kolonel Hans Molenkamp nam op 1 november 1993 het stokje over zijn voorganger.¹²² Bij de aankomst van de derde lichter was de oorlog tussen de HVO en ABiH in Centraal-Bosnië nog in alle hevigheid aan de gang. De HVO had nog steeds controle over de Vareš-regio – een gebied even

120 United Nations, Yearbook 1993, 446.

121 <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=3ae68faa14&query=bosnia%201993>

122 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, *United Nations Protection Force (UNPROFOR) en de United Nations Peace Forces* (Den Haag, 2010), 10.

ten oosten van Busovača – maar het Bosnische leger had het gebied in zijn geheel omsingeld en voerde op 22 oktober 1993 een aanval uit op het dorpje Kopjari, gelegen op slechts enkele kilometers van Vareš. Als antwoord viel de HVO de volgende dag het bergdorpje Stupni Do binnen, een strategische plaats gezien haar ligging in de buurt van zowel Bosnische, Kroatische als Servische frontlinies. De Kroatische soldaten maakten het dorp met de grond gelijk. In de loop van november werd de HVO in Centraal-Bosnië echter aan alle kanten overlopen door het 3^e legerkorps van de ABiH, gesteund door de mujahedien. In een maand tijd vielen achtereenvolgens Vareš, Travnik, Kokanj en Bogonj in de handen van de Moslims, en ook het net rond Vitez begon zich te sluiten. Eind januari 1994 dreigde HVO-generaal Blaškić met het opblazen van de munitiefabriek in die stad, als de ABiH-troepen hun offensief niet zouden stopzetten. Dit zou tot onnoemelijke schade hebben geleid aan de omringende dorpen en het Britse infanteriebataljon in Vitez, maar het bleek niet meer nodig: op 1 maart 1994 werd een vredesakkoord gesloten tussen de Moslims en Kroaten, waarmee definitief een einde kwam aan het geweld in Centraal-Bosnië.¹²³

Bijna vijftig kilometer naar het zuiden was Sarajevo, tezamen met de Moslimenclaves Goradže, Srebrenica, Žepa, Tuzla en Bihać, inmiddels door de VN-Veiligheidsraad uitgeroepen tot veilig gebied.¹²⁴ Het idee was dat door deze status de gebieden gevrijwaard zouden blijven van aanvallen door Bosnische-Serven. Niets bleek minder waar. Op 5 februari 1994 landde een mortiergranaat te midden van een drukbezochte markt in Sarajevo, waarbij achtenzestig doden vielen en meer dan tweehonderd gewonden. Hierop werden de NAVO-vliegtuigen in Villafranca in gereedheid gebracht om luchtaanvallen uit te voeren op Bosnisch-Servische stellingen rond de stad. De luchtaanvallen werden uiteindelijk niet uitgevoerd, aangezien de Bosnische-Serven na een ultimatum van de NAVO hun zware wapens (tanks, artillerie, mortieren, raketten en luchtafweergeschut) terugtrokken op een afstand van twintig kilometer van de stad.¹²⁵ Verder naar het oosten hadden de Bosnisch-Serven evenmin ontzag voor de VN-veilige 'havens'. Eind maart 1994 vielen Bosnisch-Servische troepen de Moslimenclave Goradže aan. De troepen rukten snel op en joegen duizenden vluchtelingen van omringende dorpen voor zich uit de stad in. Gedurende drie weken bombardeerden ze Goradže, totdat NAVO – na het uitvaardigen van opnieuw een ultimatum – op 23 april 1994 de Bosnische-Serven eindelijk zo ver kreeg hun aanval te staken. Britse en

123 ICTY, *Kordić en Čerkez-zaak*, 254-262.

124 VN-Veiligheidsraad, *Resolutie 824*, 6 mei 1993.

125 Leurdijk, 51-55.

Oekraïense blauwhelmen trokken de stad binnen, maar het was duidelijk geworden dat de oorlog in het oosten van Bosnië nog verre van voorbij was.¹²⁶

De derde lichter van het Nederlands-Belgische transportbataljon kwam terecht in een humanitaire chaos. Een situatierapport van het Britse infanteriebataljon uit die periode beschrijft de uitzichtloze situatie:

Food is becoming the largest problem for everyone within BH. The shortage is due to the hampering of convoy movement until 29 November 93. The increase of rations needed during the winter months, and the worsening of road and weather conditions tend to make the problem dramatically acute.

Volgens het rapport was echter niet alleen het gebrek voedsel aanleiding voor bezorgdheid:

Heating is a major concern, especially in accommodations where heating is fuel-, or coal-operated. It is for sick or old persons particularly serious (...) Cold weather also has increased the demand for fuel and coal needed for heating in local hospitals - hospitals are mostly short of fuel, which is vital for running generators.

Tenslotte spreekt het rapport over de omstandigheden waarin het transportbataljon zijn werk moest gaan verrichten, die niet al te gunstig bleken te zijn:

The attitude of the populace towards UNPROFOR as well as towards UNHCR and NGO's, has become more negative. Demonstrations against UNHCR in Zenica, Kakanj, Vareš, Tuzla and against UNPROFOR in Kiseljak (...) Letting alone stone throwing incidents, we should mention that the number of incidents has increased over the last few weeks; robbery, car hijackings. An UN driver was fired upon for not having food to dispense. A growth in unrest is likely to occur over the next few weeks. If the convoy blockades resume there will be a possibility of food riots occurring.

Op 29 november 1993 werden de hulpkonvoien weer hervat, waardoor de grimmige voorspelling van de Britten niet zou uitkomen. Het transportbataljon vervoerde in de eerste drieëntwintig dagen in totaal 3000 ton aan hulpgoederen, wat neerkwam op zo'n 130 ton per dag. Dit was nog steeds behoorlijk onder zijn totale vervoerscapaciteit van 736 ton per dag, maar de zware gevechten in de regio gecombineerd met de talloze militaire wegversperringen maakten het humanitaire werk in de eerste maanden bijna onmogelijk. In de maand december werd bijna 3000 ton aan goederen verreden, maar op 10 januari 1994 kwamen als gevolg van beschietingen door strijdende partijen de transporten bijna geheel stil te liggen. Voor de Bravo- en Belcie in Šantići gold alarmfase rood, wat

126 Silber, Yugoslavia, 360-371.

betekende dat ze zoveel mogelijk moesten schuilen in de bunkers op het kamp¹²⁷. Een maand later raakte een Nederlandse VN-militair op de basis desalniettemin gewond bij de inslag van een afgezwaaide mortiergranaat.

Met de vrede tussen de Moslims en Kroaten op 1 maart 1994, keerde een relatieve rust terug in Centraal-Bosnië. Het transportbataljon richtte zijn pijlen nu op andere regio's. Sarajevo werd nog steeds belegerd door de Bosnische-Serven, die de stad in een verstikkende greep hielden. Voedselhulp werd in deze periode alleen aangeleverd per luchtbrug, die de VN in 1992 hadden geopend en waarlangs reeds bijna 150.000 ton aan hulpgoederen de stad hadden bereikt.¹²⁸ Ook in het oosten stuitten de transportpelotons op wegversperringen van Bosnische-Serven. De stad Maglaj – voorheen nog één van de bestemmingen van het transportbataljon – werd sinds oktober niet meer bereikt. Op 16 maart 1994 deed de VN-Secretaris-Generaal een dringende oproep aan Bosnische-Serven om hulptransporten door te laten naar de burgers van deze stad, die met uithongering werden bedreigd.¹²⁹ Gedurende een dag van zware bombardementen vielen er zo'n 1500 bommen op de stad. De ziekenhuizen puilden uit van de patiënten, zonder dat er medicijnen voorradig waren. De situatie verbeterde eind maart echter aanzienlijk. Op verzoek van UNHCR ontplooidde UNPROFOR enkele verbindingsmilitairen in het gebied rondom Maglaj, die rapport uitbrachten over een verandering in de tactische situatie op de grond. Als gevolg van deze verandering, werd er op 20 maart 1994 voor het eerst sinds zes maanden weer een konvooi de stad binnengereden. Hierna nam UNPROFOR permanente posities in bij de stad, waardoor de routes gedurende de laatste fase van het conflict openbleven.¹³⁰ Voor de Moslimenclaves in het oosten kwam de hulpverlening ook langzaam weer op gang. In Srebrenica – waar inmiddels een bataljon van de Nederlandse luchtmobiele brigade was gearriveerd – was de situatie na de winter van 1994 enigszins verbeterd, alhoewel er een groot gebrek bleef aan alles, met name aan zeep en shampoo.¹³¹ Goradže werd belegerd in april 1994 maar kon direct na de terugtrekking van de Bosnische-Serven op 23 april bevoorrad worden.¹³² In Tuzla – waar de omstandigheden in 1993 nog kritiek waren geweest – was de situatie helemaal optimistisch nadat in maart 1994 de Bosnische-Serven onder druk van de

127 Het Parool, *Nederlandse hulpkonvooien vast in Bosnië*, 10 januari 1994.

128 Weiss, *Military-Civilian interactions*, 109.

129 United Nations, *Report of Secretary General pursuant to Resolution 871*, 16 maart 1994, 7.

130 Rose, *Field Coordination*, 153-154.

131 Bootsma, 148.

Russen het vliegveld hadden opengesteld voor humanitaire vluchten. In 1994 werden als gevolg hiervan de streefcijfers voor voedselleveranties ruimschoots overschreden.¹³³

4.4.2 UNHCR en de internationale gemeenschap

Alhoewel het transportbataljon ressorteerde onder UNPROFOR, was het primair een verlengstuk van de UNHCR. In deze periode drukte dit partnerschap een duidelijke stempel op de missie van het bataljon. De UNHCR bevond zich in deze maanden aan het hoofd van een missie die in toenemende mate een internationaal militair karakter kreeg, wat betekende dat haar rol als civiele organisatie minder betekenis kreeg. De inmenging van de NAVO met het afdwingen van het vliegverbod en de dreiging van luchtaanvallen alsmede de uitbreiding van het UNPROFOR-personeel naar ruim 14.000 soldaten, erodeerde de invloed van de UNHCR op de missie. De internationale politiek had voorheen aan de zijlijn staan toekijken hoe de vluchtelingenorganisatie het vuile werk opknapte, maar begon in 1994 het initiatief steeds meer naar zich toe te trekken. De inzet van het luchtwapen werd een belangrijk middel van de internationale gemeenschap om invloed uit te oefenen in Bosnië. De (dreiging van) inzet van luchtaanvallen in Sarajevo en Goradže en de daaropvolgende instelling van een wapenvrije zone rondom die steden getuigden van een toenemende betrokkenheid van de internationale politiek. Een belangrijke verschuiving in prioriteiten is hier te zien: niet langer stond humanitaire hulp voorop, maar veel eerder het voorkomen van verder bloedvergieten en het toewerken naar het definitief beëindigen van het conflict. Als gevolg hiervan degradeerde de UNHCR van leidende organisatie naar gesprekspartner aan de onderhandelingstafel van de grote landen. Zo nam Rusland de verantwoordelijkheid op zich om het vliegveld in Tuzla open te stellen en kwam de oorlog in Centraal-Bosnië aan een einde als gevolg van inspanningen van de Verenigde Staten. De beëindiging van dit conflict in Centraal-Bosnië droeg tenslotte ook bij aan een kleinere rol van de UNHCR. Als gevolg van het vredesakkoord van 1 maart 1994, kwamen de wegen weer vrij voor commercieel verkeer. De wederopbouw van de economie en de gelijktijdig invallende lente zorgden voor een sterk verminderde hulpvraag. Al deze factoren droegen er aan bij dat het Nederlands-Belgische transportbataljon – een verlengstuk van UNHCR – in mindere mate van belang werd voor de VN-missie in Bosnië. Eind 1994 besloot de Nederlandse regering dan ook dat het transportbataljon in afgeslankte vorm verder kon.¹³⁴ De Bravo-compagnie werd teruggetrokken uit

132 United Nations, *Report of the Secretary-General pursuant Resolution 913*, 19 mei 1994, 3.

133 Rose, 155.

134 Tweede Kamer, *Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie*, 17 november 1994, 22 181, nr. 86, 3-4.

Šantići en het resterende deel van het transportbataljon werd samengevoegd met het *Support Command* in Lukavac, van waaruit ze transporten zou verzorgen en de luchtmobiele brigade in Srebrenica logistiek zou gaan ondersteunen.¹³⁵

Op 15 april 1994 had de derde lichter van het Nederlands-Belgisch transportbataljon in totaal ruim 20.000 ton aan voedsel, medicijnen en brandstof afgeleverd.¹³⁶ Dit was aanzienlijk minder dan de voorgaande lichter, maar dit moet voor een groot deel te wijten zijn geweest aan het feit dat de gehele eerste maand de transporten stil lagen als gevolg van de boycot van UNHCR. Daarnaast werd het vervoer van hulpmiddelen ook in januari nagenoeg onmogelijk gemaakt door de gevechten in Centraal-Bosnië.

4.5 Afstaan goederen

Wat zeggen de cijfers nu over het al dan niet afstaan van goederen? Allereerst is het raadzaam om feiten en veronderstellingen van elkaar te scheiden. De veronderstelling van Peter Bootsma is dat 30 tot 50 procent van de hulp bij wegblokkades verloren zijn gegaan, en op een gegeven moment zou nog maar 10 procent van de hulp aankomen doordat de strijdende partijen een deel ervan innamen als prijs een konvooi door te laten. Het NIOD-rapport noemt in relatie tot het afstaan van goederen het percentage van 30 tot 50 procent en spreekt hier over de periode 1992 tot 1994. Christ Klep tenslotte houdt het wat oppervlakkiger en zegt slechts dat er een deel van de lading moest worden afgestaan aan de lokale partijen voordat een konvooi doorgelaten werd. Bootsma en Klep refereren specifiek aan het Nederlands-Belgisch transportbataljon wanneer ze spreken over het afstaan van goederen, terwijl het NIOD-rapport in algemenere termen spreekt over 'humanitaire hulp' die verloren zou gaan.

In de archieven van het Nederlandse Ministerie van Defensie is niets terug te vinden over het afstaan van goederen. Dit kan twee dingen betekenen: i) er is niets afgestaan ii) er is niets gedocumenteerd over het afstaan van goederen. Om deze hypothesen te toetsen zal ik de aan ons bekende feiten op een rij zetten:

- i) Het transportbataljon vervoerde goederen met tientonnars van de kust naar de opslagplaatsen in Zenica en Lukavac.
- ii) Vanuit hier werd de distributie naar omliggende plaatsen uitgevoerd door enerzijds de viertonners van het bataljon en anderzijds door civiele vrachtwagens van de UNHCR of ngo's als het Rode Kruis.

¹³⁵ NIMH, United Nations Protection Force, 9 en 12-13.

¹³⁶ Tweede Kamer, *Brief van de Minister van Defensie*, 15 april 1994, 22 181, nr. 77, 4.

- iii) De goederen die werden vervoerd, werden geteld zowel bij laden als bij lossen in de UNHCR-opslagplaatsen.
- iv) Er is door de UNHCR nooit geklaagd dat er bij het transportbataljon goederen verloren gingen. De archieven ondersteunen dit aangezien alle communicatie met de UNHCR gedocumenteerd is en er geen sprake is van klachten over verdwenen goederen.
- v) Het archief van het Ministerie van Defensie bestaat onder meer uit dagelijkse rapporten van het transportbataljon, van omliggende infanteriebataljons en van het opperbevel in Kiseljak. Er is in deze documentatie niets te vinden over het afstaan van goederen door het transportbataljon.

Tenzij men van een omvangrijke doofpottheorie uitgaat, staven de hierboven opgesomde feiten de hypothese dat er niets is afgestaan door het transportbataljon. Hoe komen vooraanstaande auteurs als Peter Bootsma en Christ Klep dan tot hun conclusies met betrekking tot het afstaan van goederen door het transportbataljon? Zonder dit met zekerheid vast te kunnen stellen, zijn deze veronderstellingen vermoedelijk ontstaan door twee factoren buiten het transportbataljon. In de eerste plaats de bijzondere militaire structuur van de strijdende partijen. Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk drie, waren de strijdende partijen opgebouwd volgens een systeem van territoriale defensie-eenheden. De bevolking was voor hun bescherming dus grotendeels afhankelijk van de TD. Deze militaire structuur had twee belangrijke gevolgen voor de distributie van hulpgoederen. Ten eerste waren de losplaatsen in de kleinere dorpen vaak tevens het hoofdkwartier van de plaatselijke gevechtseenheid. Dit was een noodzakelijk kwaad aangezien men op die hoofdkwartieren het best op de hoogte was van de plaatselijke omstandigheden.¹³⁷ De lokale gevechtseenheden verdeelden de goederen per huis. Een tweede gevolg van deze lokale structuur is dat in veel gevallen de strijders – die immers slechts parttime soldaten waren – 's avonds gewoon aan tafel zaten met hun familie, niet in een kazerne.¹³⁸ Als het voedsel daar thuis kwam, werd de regel gehanteerd dat een hongerige soldaat niet kan vechten. Door deze militaire organisatie kwam dus inderdaad een groot deel van de hulpgoederen terecht bij de strijdende partijen, maar niet via 'oorlogsbetalingen in natura' bij de diverse wegblokkades.

Een factor die de conclusies van Bootsma en Klep kan hebben gevormd, is de samenwerking van het transportbataljon met de UNHCR. Zoals hierboven aangegeven (4.5, ii) werden vanuit de opslagplaatsen in Zenica en Lukavac transporten gereden naar omliggende plaatsen door zowel het transportbataljon als door civiele vrachtwagens van de UNHCR. Door gebrek aan mankracht zette de

137 Ministerie van Defensie, I, G216.

138 Zie bijvoorbeeld: Algemeen Dagblad, 2 januari 1993, waar staatssecretaris Van Voorst tot Voorst aangeeft dat voedsel vaak strijders toekwam, simpelweg omdat dit hun (de bevolking) beschermers waren.

UNHCR vaak autochtone chauffeurs in. Naast het feit dat de civiele transporten geen bewapening hadden, kan men zich voorstellen dat de verhoudingen hierdoor bij checkpoints anders lagen dan bij wegversperringen van militaire transporten. Ik heb geen beschikking over cijfers van de UNCHR, maar er zijn veel gevallen bekend waarin haar transporten wel goederen afstonden bij wegblokkades. Alhoewel de organisatie dit zoveel mogelijk probeerde te voorkomen, nam zij in sommige gevallen haar toevlucht tot deze manier van zaken doen omdat de bezorging van goederen aan een belegerde bevolking een hogere prioriteit had dan het weigeren van voedsel aan de belegeraars.¹³⁹

Uitspraken in de literatuur over het afstaan van hulpgoederen aan strijdende partijen moeten dus in hoge mate genuanceerd worden. In de eerste plaats moet een onderscheid worden gemaakt tussen i) het percentage goederen dat niet aankwam op zijn plaats van bestemming als gevolg van wegblokkades – dit was in sommige perioden inderdaad erg hoog, ii) het percentage goederen dat terechtkwam bij de strijdende partijen en iii) het percentage goederen dat moest worden afgestaan bij wegversperring om een konvooi door te laten gaan. Slechts in het laatste geval was sprake van het direct afstaan van hulpgoederen aan strijdende partijen. Bij Bootsma lijkt dit onderscheid verdwenen te zijn wanneer hij stelt dat 10 procent van de goederen zijn bestemming niet bereikte doordat strijdende partijen een deel ervan in beslag namen als prijs om een konvooi door te laten.¹⁴⁰ In de tweede plaats moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen het vervoer van goederen en de distributie daarvan. Het transportbataljon hield zich slechts bezig met de eerste- en niet met de laatste taak. Tenslotte moet er een onderscheid worden gemaakt tussen de uitvoering van de transporten door enerzijds het transportbataljon en anderzijds de civiele transporten. Van de laatste transporten zijn veel gevallen bekend waarbij goederen werden afgestaan, van de eerste zijn er daarentegen geen gevallen gedocumenteerd.

H5 Mensenrechten

139 UNHCR, *Working in a Warzone: A Review of UNHCR Operations*, 27.

140 Bootsma, 101.

5.1 Etnische zuiveringen

In maart 1992 verschenen op de Nederlandse televisie beelden van sterk vermagerde Moslimmannen achter het prikkeldraad van wat een concentratiekamp in Trnopolje zou zijn.¹⁴¹ De wereld reageerde geschokt: ze kon niet net als vijftig jaar eerder opnieuw langs de zijlijn staan toekijken hoe een heel volk werd uitgeroeid. De Nederlandse regering besloot in november van dat jaar een transportbataljon uit te zenden om het menselijk lijden te verlichten en het schenden van mensenrechten te remmen. De oorlog in voormalig Joegoslavië onderscheidde in het bijzonder door de massale schending van deze rechten door alle strijdende partijen. Dit was niet door toedoen van groepen ongecontroleerde soldaten, maar een bewuste tactiek die in dienst stond van etnische zuivering: het uiteindelijke doel van de oorlog. Eén van de meest gruwelijke manieren van etnische zuivering was de inzet van verkrachtingen. Zo trokken Servische paramilitaire groepen Moslimdorpen binnen om de vrouwen daar in het openbaar te verkrachten, waarna ze weer vertrokken. Vervolgens verscheen de JNA ten tonele om de bevolking transport naar veiliger oorden aan te bieden. Nadat de bevolking zijn heil zocht in de JNA vrachtwagens werd het afgevoerd en was het gebied vervolgens etnisch gezuiverd.¹⁴² Naast deze methode was het ook gebruikelijk om burgers te bedreigen, martelen, executeren en te deporteren. Ook werden huizen en religieuze plaatsen vernield zodat de bevolking niet meer terug kon keren.¹⁴³ De ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie beschreven in hun brief aan de Tweede Kamer geen concrete manier waarop het transportbataljon dit type geweld moest voorkomen, omdat ze geloofden dat haar aanwezigheid afdoende zou zijn om de mensenrechtenschendingen af te remmen,¹⁴⁴ in VN-jargon ook wel 'protection through presence' genoemd. Aangezien het gehele transportbataljon uiteindelijk in Centraal-Bosnië gelegerd zou worden, moest het in ieder geval hier door zijn aanwezigheid deze taak ten uitvoer zien te brengen.

De bescherming door middel van aanwezigheid bleek een te ambitieuze doelstelling van het kabinet. In 2000 en 2001 veroordeelde het Joegoslavië-tribunaal twee Kroatische kopstukken die betrokken waren geweest bij grove mensenrechtenschendingen in Centraal-Bosnië tussen 1992 en 1994. Het ging om HVO-generaal Tihomir Blaškić en Dario Kordić, vicepresident van de

141 Later bleek dat de cameraploeg in een veldje naast het kamp stond dat was afgeschermd met prikkeldraad om de aanwezige landbouwwerktuigen te beschermen tegen diefstal.

142 T. Weiss, *Military-Civilian Interactions. Intervening in Humanitarian Crises* (Oxford, 1999), 114.

143 Mazowiecki, *second periodic report*, 5.

144 Brief van de ministers, nr. 29, 1.

Bosnisch-Kroatische republiek en commandant van de HVO. Beide mannen hadden een voorname rol gespeeld in de poging om de Lašva-vallei, waar het transportbataljon gelegerd was, te zuiveren van Moslims tijdens de Bosnische-Kroatische oorlog. Plannen voor de zuivering gingen terug tot november 1992, toen de Bosnisch-Kroatische republiek werd uitgeroepen en Dario Kordić van die gelegenheid gebruik maakte om een toespraak te houden waarin hij de Kroatische bevolking van Bosnië-Herzegovina oproep om “een vastberaden en actief beleid te omarmen waarmee we onze eeuwige droom eindelijk kunnen realiseren – een gezamenlijke Kroatische staat”. In januari 1993 gaven HVO-troepen gehoor aan deze oproep en begonnen ze met het plegen van talloze daden van agressie tegen de Moslimbevolking in Centraal-Bosnië: goederen werden confisqueerd, huizen geplunderd en in brand gestoken en Moslims werden geslagen, bestolen en in enkele gevallen zelfs geëxecuteerd. Honderden werden gearresteerd en afgevoerd naar het front, waar ze – vaak onder vijandelijk vuur – gedwongen werden om loopgraven aan te leggen en meer dan eens werden ingezet als menselijk schild.¹⁴⁵

De wandaden van januari 1993 speelden zich af in onder meer Vitez, Busovača en Kiseljak, waar zich respectievelijk een Brits infanteriebataljon, de Nederlandse Alfa- en Staf-compagnie en het hoofdkwartier van UNPROFOR II bevonden. De VN-commandanten spanden zich tot het uiterste in om de gevangenen vrij te krijgen en het conflict in te dammen. Uiteindelijk slaagden zij in het laatste, waarna generaal Blaškić op 27 januari een staakt-het-vuren uitriep. Een paar maanden later sloeg de vlam echter opnieuw in de pan. Op 16 april 1993 vielen HVO-troepen op bevel van Dario Kordić tegelijkertijd de dorpen Vitez, Stari-Vitez, Ahmići, Nadioci, Šantići, Pirići, Novaci, Putiš en Donja Večeriska aan, waarvan de aanval op Ahmići de boeken in kan gaan als de meest gruwelijke. De aanval kwam daar vanuit drie kanten en was zo opgezet dat de bevolking werd gedwongen om naar het zuiden te vluchten, waar ze werd opgewacht en neergeschoten door scherpschutters. De rest van de troepen organiseerden zich in groepjes van vijf tot tien soldaten die al brandstichtend en moordend van deur tot deur gingen. Het Britse bataljon rapporteerde later dat van de negenentachtig lijken die het vond in het dorp, het merendeel van vrouwen en kinderen was. De positie waarin de verkoolde lichamen werden aangetroffen, suggereerde dat ze levend waren verbrand.¹⁴⁶

5.2 Protection through presence?

145 ICTY, *Blaškić-zaak*, 122.

146 ICTY, *Blaškić*, 139.

Ahmići lag op nog geen tien kilometer van Busovača. De slachting werd een paar dagen later ontdekt door Britse troepen. De Britse commandant, kolonel Bob Stewart, was in gezelschap van een cameraploeg op patrouille gegaan om te kijken in hoeverre het staakt-het-vuren werd nageleefd, toen hij op tientallen Moslimstrijders stuitte die hem op Ahmići wezen, waar volgens hen enkele dagen eerder meerdere kinderen waren afgeslacht. In het gezelschap van cameraploegen van over de hele wereld, betraden de Britse troepen even later het uitgebrande dorp. De kolonel, woedend dat hij niet had geweten wat er zich onder zijn neus had voltrokken, eiste van een lokale HVO-soldaat dat hij hem zou vertellen wie verantwoordelijk was voor het bloedbad. De soldaat negeerde de commandant en reed verder.¹⁴⁷ Dit was exemplarisch voor de situatie waarin ook het Nederlands-Belgische transportbataljon zich bevond : de Rules of Engagement stonden niet toe dat VN-militairen in Bosnië hun vuurwapens gebruiken, behalve in het geval van zelfverdediging. En ook al was dit toegestaan, het transportbataljon – uitgerust met vrachtwagens en uzi's – zou geen partij zijn geweest voor de Kroatische tanks en mortieren. HVO-troepen in de regio wisten dit, en trokken zich doorgaans dan ook weinig aan van de VN-militairen.

De Nederlanders en Belgen wisten ook tot hun eigen frustratie dat ze bijzonder weinig konden uitrichten tegen de slachtingen die even verderop plaatsvonden. Over het algemeen maakten ze melding van excessen bij het hoofdkwartier in Kiseljak, dat het doorgaf aan de staf in Zagreb. Die meldde het vervolgens bij de Verenigde Naties, waarna de melding eventueel terechtkwam bij een juridische commissie, die moest besluiten of zou worden overgegaan tot vervolging voor het Joegoslavië-tribunaal. Of zoals de Belgische vicecommandant van UNPROFOR het omschreef: "Als er levens op het spel staan, grijpen wij in, maar meer dan de politie waarschuwen kunnen wij niet doen."¹⁴⁸ Ook de VN-Veiligheidsraad had geen antwoord op de oorlogsmisdaden in Centraal-Bosnië. In zijn resolutie van 4 juni 1993 veroordeelde het de grove schendingen van internationaal humanitair recht en het zich toe-eigenen van territoria door middel van etnische zuivering in Bosnië. In de resolutie gaf het krachtens Hoofdstuk VII van het VN-Handvest aan UNPROFOR de mogelijkheid om door middel van het gebruik van geweld een staakt-het-vuren te monitoren of de terugtrekking van (para-)militaire groepen te bevorderen.¹⁴⁹ Zolang UNPROFOR echter onderbemand en lichtbewapend

147 *Croatian crimes and massacre of Muslims in the village of Ahmici* 23.4.93.
<https://www.youtube.com/watch?v=JRVm_qOwGAA>.

148 Algemeen Dagblad, 24 april 1993.

149 United Nations Security Council, *Resolution 836*.

zou blijven, wist iedereen – de HVO voorop – dat de resolutie niets meer dan betekenisloos document was.

Toch weigerde het transportbataljon om machteloos aan de zijlijn toe te kijken hoe de burgerbevolking voor hun ogen werd afgeslacht. Binnen de grenzen van zijn mogelijkheden assisteerde het de bedreigde bevolking zo goed en kwaad als het kon. Zo hielp ze met het opzetten van de stroomvoorziening van het lokale (nood-)ziekenhuis, het behandelen van oorlogsslachtoffers en het vervoeren van zieken en gewonden.¹⁵⁰ Van deze ambulancediensten werd overigens door beide partijen gebruik gemaakt, aangezien de HVO het door slagvelden omringde Busovača niet in durfde met gewonden, en het ABiH een rit naar Kroatisch territorium om gewonden op te halen ook te gevaarlijk vond. De strijdende partijen riskeerden aanwezigheid in het vijandelijk gebied alleen als ze werden geëscorteerd door de neutrale wagens van het transportbataljon.¹⁵¹ Naast het verlenen van medische hulp hield het bataljon zich voor zover mogelijk ook bezig met het evacueren van burgers. Dit was in strijd met het UNHCR-beleid, dat het evacueren van burgers uit belegerde gebieden beschouwde als een bijdrage aan etnische zuivering en daarmee deze strategie dus zou belonen en aanmoedigen.¹⁵² Het bataljon handelde hier echter naar eigen humanitair inzicht gecombineerd met een militaire kijk op de zaak. Zoals de commandant van het transportbataljon aangaf in een interview met het Algemeen Dagblad: "Willen ze weg en hebben ze een bestemming, dan is het voor ons een transportprobleem en geen etnische zaak. Ik ben uitgezonden om humanitair werk te doen en dat houdt niet op bij voedseltransporten."¹⁵³

Ondanks de goede intenties waren de humanitaire nevenactiviteiten van het transportbataljon vaak niet meer dan een pleister op een etterende wond. Gedurende de hele missie maakten HVO-soldaten zich schuldig aan het schenden van mensenrechten teneinde Centraal-Bosnië te zuiveren van zijn Moslimbevolking. Zo bombardeerde op 12 juni 1993 artillerie van de HVO op bevel van Dario Kordić het dorpje Tulica, gelegen op bijna veertig kilometer ten zuiden van Busovača. Het bombardement werd gevolgd door een aanval van meerdere kanten door infanterie die, volgens getuigenverklaringen, al zingend en schreeuwend huizen in brand stak en de Moslimbevolking bijeendreef om vervolgens de mannen en vrouwen van elkaar te scheiden. De mannen werden

150 Schipper, *Humanitair transporteren*, 23.

151 Algemeen Dagblad, *In Bosnië is menselijkheid een dodelijke eigenschap*, 29 mei 1993.

152 Cutts, *Negotiating access*, 17.

153 Algemeen Dagblad, *Een gluisperige oorlog, het is pure criminaliteit*, 22 mei 1993.

afgevoerd naar detentiekampen, maar niet nadat elf van hen standrechtelijk waren geëxecuteerd.¹⁵⁴ Ook in oktober 1993 vonden bij de aanval op Stupni Do grove schendingen van mensenrechten plaats. HVO-soldaten verkrachtten hier de Moslimvrouwen, nadat ze andere dorpingen hadden afgeslacht.¹⁵⁵

Hoewel de schendingen van mensenrechten ongestoord doorgingen, zijn de meesten auteurs en betrokkenen van mening dat de fysieke aanwezigheid van de VN-vredesmacht wel degelijk een remmende invloed heeft gehad.¹⁵⁶ Alhoewel dit niet in cijfers kan worden aangetoond, dragen deze auteurs als bewijs naar voren dat er geen enkel geval bekend is waarin in het zicht van VN-militairen, mensenrechten werden geschonden. UNPROFOR was echter zo onderbemand dat ze onmogelijk de hele linie in de gaten kon houden. De speciale rapporteur van de Verenigde Naties, Tadeusz Mazowiecki, schreef bijna maandelijks rapporten over het misbruik in Bosnië om op deze manier internationaal bewustzijn te creëren voor de slachtoffers. Het uitblijven van een krachtig antwoord van de internationale gemeenschap op de misdaden leidde er in 1995 toe dat hij verontwaardigd zijn functie neerlegde.¹⁵⁷ Gedurende de hele oorlog konden misdadigers als Blaškić en Kordić ongestraft hun gang blijven gaan. Pas na het vredesakkoord in 1995 werden zij opgepakt en naar het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag gebracht. Blaškić werd veroordeeld tot vijfenveertig jaar gevangenisstraf en Kordić kwam in juni 2014 vrij, nadat hij twee derde van zijn twintigjarige straf had uitgezeten. Hij werd bij thuiskomst op het vliegveld van Zagreb als held verwelkomd door honderden aanhangers.¹⁵⁸

154 ICTY, *Kordić*, 247.

155 T. Mazowiecki, *Fifth periodic report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia submitted by Mr. Tadeusz Mazowiecki, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, pursuant to paragraph 32 of Commission resolution 1993/7 of 23 February 1993*, 17 november 1993, 5.

156 Bijvoorbeeld voormalig VS-ambassadeur voor de Verenigde Naties Madeleine Albright, die in haar memoires schrijft dat “de aanwezigheid van VN-troepen als getuigen de strijdende partijen van ergere wandaden weerhielden”. M. Albright, *Mevrouw de Minister* (Amsterdam, 2003), 197.

157 Weiss, 115.

158 *Dario Kordic returns to Croatia & HR Herceg-Bosna*.
<http://www.dailymotion.com/video/x22y49t_dario-kordic-returns-to-croatia-hr-herceg-bosna-povrat-u-domovinu-6-6-2014-rat-u-herceg-bosni-haag_news>.

H6 Een duurzame vrede

Na drie weken van aanhoudende besprekingen werden op 21 november 1995 de 'Akkoorden van Dayton' op de luchtmachtbasis Wright-Patterson geparafeerd.¹⁵⁹ Deze akkoorden zouden de basis vormen van het definitieve vredesverdrag dat op 14 december 1995 in Parijs werd getekend door Kroatië, Bosnië-Herzegovina en de Federale Republiek Joegoslavië (later Servië-Montenegro, in 2006 uiteengevallen in Servië en Montenegro). David Owen, die als vertegenwoordiger van de Europese Unie jarenlang had gewerkt aan het opstellen van een vredesregeling in Bosnië, schreef het verdrag voornamelijk toe aan de inspanningen van de Amerikaanse diplomaat Richard Holbrooke en de Amerikaanse politiek die druk had uitgeoefend op haar bondgenoten om NAVO-bombardementen mogelijk te maken.¹⁶⁰ De bombardementen – onder codenaam *Operation Deliberate Force* – werden uitgevoerd tussen 29 augustus en 14 september 1994 en vernietigden met ruim duizend bommen het

¹⁵⁹ M. Albright, *Mevrouw de Minister* (Amsterdam, 2003), 203.

merendeel van de Bosnisch-Servische stellingen.¹⁶¹ Hoe belangrijk de bombardementen ook waren voor het beëindigen van het conflict, belangrijker nog was de wil van de NAVO om het vredesplan te implementeren. Na het jarenlange falen van de Verenigde Naties om het conflict tot een einde te brengen, had de internationale gemeenschap zijn geloof verloren in de VN als instituut die een duurzame vrede zou garanderen in voormalig Joegoslavië. Reeds in augustus 1993 had de NAVO aangegeven deel te willen nemen aan de implementatie van een eventueel vredesakkoord in Bosnië onder de autoriteit van de VN-Veiligheidsraad, als zij hierom gevraagd zou worden door de VN.¹⁶² Deze beslissing van de NAVO zou uiteindelijk op 20 december 1995 leiden tot het begin van IFOR (*Implementation Force*): een NAVO-troepenmacht van bijna 30.000 militairen die met een krachtig mandaat van de VN moest toezien op de implementatie van de Dayton-Akkoorden.¹⁶³

Naast de NAVO waren nog twee actoren belangrijk voor het verdrag van 1995. In de eerste instantie waren dit de Moslims, die in maart 1994 een vredesakkoord hadden gesloten met de Kroaten in Centraal-Bosnië. De Bosnische-Serven hadden tijdens de jaren 1992-94 geprofiteerd van de strijd tussen de Kroaten en Moslims doordat zij troepen van met name het ABiH hadden weggelokt van de strijd rond Sarajevo en Oost-Bosnië. Deze troepen gingen zich nu echter volledig concentreren op het terugdringen van de Bosnische-Serven en konden eindelijk ook bewapend worden van buitenaf, aangezien de Kroaten wapenleveranties nu doorlieten. Het ABiH trok bij gelegenheid gezamenlijk op met de Bosnisch-Kroaten, waardoor de Bosnische-Serven enigszins in de verdrukking kwamen. De tweede actor die een rol speelde bij de totstandkoming van het vredesverdrag was de Servische leider Milošević. Na twee jaar diplomatieke isolatie en economische sancties van de internationale gemeenschap had hij een forse prijs betaald voor zijn steun aan de oorlogen in Bosnië en Kroatië. Door een nieuw vredesplan van de internationale gemeenschap te steunen, hoopte Milošević dat de economische sancties zouden worden opgeheven en dat er een einde zou komen aan de Servische isolatie. Voorwaarde hiervoor was dat hij zijn handen af zou trekken van de Bosnische-Serven en hen daarmee zowel politiek als militair zou isoleren. Milošević, een pure opportunist, zag zijn kans schoon om een zondebok aan te wijzen voor alle vernietiging,

160 Owen, 340.

161 NATO review, *Operation Deliberate Force*, 30 augustus 2005.

162 D. Leurlijk, *The United Nations and NATO in Former Yugoslavia* (Nederlandse Atlantische Commissie, 1994), 68.

163 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, *Implementation Force (IFOR) en Stabilization Force (SFOR)* (22 maart 2010).

misdaden en economische ellende en stak publiekelijk de dolk in de rug van zijn voormalige bloedbroeders.¹⁶⁴ De Bosnische-Serven, nu ingeklemd tussen een verraderlijk regime in het oosten, een vijandelijk regime in het westen en Amerikaanse bommenwerpers in de lucht, legden op 14 september 1995 eindelijk de wapens neer.

De Verenigde Naties waren de grote afwezige in de totstandkoming van het vredesakkoord. UNPROFOR had zich keer op keer onmachtig getoond bij weigeringen van Bosnische-Serven om te voldoen aan resoluties van de VN-Veiligheidsraad, waardoor de VN als instituut behoorlijk geschaad uit de Bosnische oorlog kwam. Bij de implementatie van het vredesverdrag van Parijs richtten de VN zich dan ook voornamelijk op hun klassieke taken: vluchtelingen, humanitaire hulp en het opbouwen van de maatschappij.¹⁶⁵

In hoeverre heeft het Nederlands-Belgisch transportbataljon nu bijgedragen aan het scheppen van voorwaarden voor een duurzame oplossing van het conflict, zoals de taakstelling in 1992 luidde? Niet alleen auteurs, maar ook VN-ambtenaren hebben zowel tijdens als na de oorlog aangegeven dat de humanitaire inspanningen van de VN de burgeroorlog in stand hielden. Dit was in de eerste instantie het geval doordat ook de strijdende partijen gevoed werden door de VN en ze daardoor mankracht konden onttrekken aan het platteland. Daarnaast stelde de voedselhulp zowel de belegeraars als de belegerden in staat het veel langer vol te houden dan het geval was geweest zonder een constante stroom aan voedsel.¹⁶⁶ Toch moet dit effect niet overdreven worden. Belangrijker is de invloed die het transportbataljon als onderdeel van de humanitaire missie van de UNHCR had op de internationale gemeenschap. Deze humanitaire missie speelde zich af tegen een achtergrond van politieke besluiteloosheid, waar humanitaire actie de enige vorm van politieke daadkracht vormde. De operatie leidde de aandacht af van mislukkingen in het vredesproces alsmede van een mogelijke militaire interventie, waar vooral de Verenigde Staten niet op zaten te wachten. Daarnaast werd er in de media uitgebreid verslag gedaan van de oorlog, waardoor het erop leek alsof de internationale politiek 'iets deed'. Niet in staat om een gezamenlijk politiek-militair beleid uit te stippelen, kozen regeringen er niet voor het geweld te stoppen, maar slechts om het lijden van de slachtoffers te verlichten. De humanitaire operatie waar het transportbataljon deel van uitmaakte,

164 Silber, 373.

165 A. Chayes en A. Handler Chayes, 'After the End', R. Ullman, *The World and Yugoslavia's Wars* (New York, 1996), 201.

166 Lees bijvoorbeeld: Larry Minear e.a., 'Humanitarian Action in the Former Yugoslavia: The U.N.'s Role, 1991-1993', *Watson Institute Occasional Paper Series #18* (Providence, 1994) en M. Cutts, 'The humanitarian operation in Bosnia 1992-95: dilemmas of negotiating access', *Policy Research Unit UNHCR working paper #8* (Genève, 1999).

werd op deze manier een missie die de politieke onwil van de internationale gemeenschap om in te grijpen moest verbloemen. Op deze wijze droeg zij er eerder aan bij dat het conflict niet werd opgelost, dan aan het tegenovergestelde.

Conclusie

In de inleiding heb ik mij de vraag gesteld in hoeverre het Nederlands-Belgische transportbataljon zijn drieledige missie heeft volbracht: het waarborgen van humanitaire hulp; het remmen van de

schendingen van mensenrechten; en het bijdragen aan een politieke oplossing voor het conflict. Van deze taakstellingen is alleen de eerste kwantitatief te beoordelen. We hebben gezien dat in de eerste maanden nog kon worden voldaan aan zestig procent van de hulpvraag, maar dat dit cijfer uiteindelijk zakte naar dertig procent. Er moeten bij deze percentages echter wel een kanttekening geplaatst worden. De UNHCR berekende het benodigde voedsel op basis van het aantal calorieën dat nodig is om het lichaamsgewicht te behouden vermenigvuldigd met het geschatte bevolkingsaantal. De vluchtelingenorganisatie benadrukte dat dit bewust overdreven schattingen waren.¹⁶⁷

Overdreven of niet, op een bepaald punt tijdens de oorlog kwam ongeveer zeventig procent van de hulp niet op de plaats van bestemming terecht. Wat betekenden deze cijfers voor de bevolking van Centraal-Bosnië, voor wie de hulp bestemd was? De *Agency for International Development* – een leidende Amerikaanse overheidsinstantie voor ontwikkelingshulp – kreeg na het vredesakkoord tussen de Moslims en Kroaten in april 1994 toegang tot plaatsen in Centraal-Bosnië waar het tot dan toe door de oorlogshandelingen niet was geweest. Hier constateerde het dat het niveau van ondervoeding onder de bevolking dermate laag lag, dat het overwoog om de voedselhulp aan Bosnië te verminderen.¹⁶⁸ Inderdaad nam het aantal door donorlanden aangeboden hulpgoederen eind 1994 sterk af ten gevolge van een verminderde vraag, waardoor het transportbataljon vanaf toen met één compagnie minder af kon.¹⁶⁹

Het is lastig, zo niet onmogelijk, vast stellen in hoeverre het uitblijven van een hongersnood onder de bevolking is voorkomen door de inspanningen van het transportbataljon. Feitelijk kan wel vast worden gesteld dat i) het transportbataljon tussen 1992 en 1994 ruim 75.000 ton aan hulpgoederen heeft verspreid en ii) het transportbataljon humanitaire transporten reed in gebieden waar het te gevaarlijk was voor civiele transporten, waardoor geen enkel gebied geheel verstoken bleef van humanitaire hulp. Dit opgeteld bij het feit dat er nauwelijks sprake was van ondervoeding in het voorjaar van 1994, leidt tot de constatering dat het transportbataljon in zijn eerste, en veruit belangrijkste, taak is geslaagd.

De volbrenging van de tweede taak van het Nederlands-Belgisch transportbataljon lag een stuk gecompliceerder. Aan de ene kant staat de constatering dat er geen misdaden tegen de

¹⁶⁷ United States General Accounting Office, *Briefing Report to the Honorable Robert S. Dole, U.S. Senate. Humanitarian Intervention. Effectiveness of U.N. Operations in Bosnia* (Washington, april 1994), 29.

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ NIMH, *Het Nederlandse aandeel in UNPROFOR* (8 juli 2010), <<https://www.defensie.nl/onderwerpen/historische-missies/inhoud/missie-overzicht/1992/united-nations-protection-force-unprofor-en-de-united-nations-peace-forces-unpf/nederlands-aandeel>> .

menselijkheid zijn gepleegd onder de ogen van de Nederlanders en de Belgen, waardoor hun *protection through presence* in de engste zin van het woord is geslaagd. Maar wat is deze constatering waard wanneer er vijf kilometer verderop wel op grote schaal mensen werden verkracht, verbrand, vermoord of afgevoerd naar detentiekampen? Het transportbataljon kon in de praktijk nauwelijks iets uitrichten tegen de schending van mensenrechten. Uit de formulering van het kabinet bleek overigens dat ook de ministers weinig geloof hadden in het volbrengen van deze taak. Deze formulering luidde immers: (...) het kabinet meent dat een grotere internationale aanwezigheid in Bosnië een *zekere* remmende werking *kan* hebben op de schending van mensenrechten. Zoals besproken in hoofdstuk vijf hebben de oorlogsmisdadigers Kordić en Blaškić zich echter op geen enkele manier laten remmen door de aanwezigheid van het bataljon, waardoor men kan stellen dat de tweede taak niet tot een goed einde is gebracht.

De derde taakstelling van het transportbataljon was zo mogelijk nog moeilijker uit te voeren. Het bataljon zou moeten bijdragen aan voorwaarden voor een politieke oplossing van het conflict. Het kabinet specificeerde echter niet hoe zij dit voor ogen hadden. Bij een normale vredesafdwingingsmissie kunnen VN-troepen door middel van het gebruik van geweld strijdende partijen dwingen om aan de onderhandelingstafel te komen. UNPROFOR II had echter noch het mandaat, noch de middelen om dit te realiseren. De VN-troepenmacht kwam naar Bosnië met een vredeshandhavings-mandaat, terwijl er geen sprake was van een vredesverdrag wat gehandhaafd moest worden. De derde taakstelling kan dan ook worden beschouwd als in het geheel niet volbracht. De vraag is echter of het transportbataljon zich überhaupt heeft beziggehouden met het uitvoeren van deze taak. Ook de opperbevelhebber van UNPROFOR II, luitenant-generaal M. Rose, schreef op 16 februari 1994 aan zijn troepen: "Wij zitten hier niet voor peace-keeping of om de oorlog te beëindigen. UNPROFOR is in Joegoslavië om de humanitaire hulpverlening mogelijk te maken."¹⁷⁰

De tweede en derde taakstelling van het bataljon zijn een voorbeeld van het optimisme van de internationale gemeenschap (en daarmee Nederland) wat betreft de mogelijkheden van de Verenigde Naties na afloop van de Koude Oorlog om vrede en stabiliteit te brengen in de wereld. Dit optimisme werd begin jaren negentig na een reeks mislukte missies al snel bijgesteld. Na Somalië, Rwanda en ook Joegoslavië beseften de Verenigde Naties dat haar mogelijkheden om vrede en stabiliteit te brengen gelimiteerd waren. In retrospectief is het dan ook onzinnig wat het kabinet als tweede en derde taak verlangde van het transportbataljon. Desalniettemin is het transportbataljon geslaagd in zijn belangrijkste taak: het waarborgen van de humanitaire hulp in de meest ontoegankelijke gebieden die geteisterd werden door een nietsontziende burgeroorlog. Voor het volbrengen van deze missie is het dan ook in 1994 als eerste complete eenheid met de Prins

170 Ministerie van Landsverdediging te Brussel, *Operatiebevel 1/94 van C-BHCommand*.

Mauritsmedaille onderscheiden¹⁷¹ vanwege de wijze waarop het bataljon zich verdienstelijk had gemaakt voor de krijgsmacht.

171 Tot dan toe werd de medaille enkel aan individuen uitgereikt. Voorbeelden hiervan zijn Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden en Professor dr. L. de Jong.

Literatuurlijst

Artikelen

Boer, J. de, 'Het 1e Nederlands-Belgische VN-transportbataljon: formatie en inzet', *Militaire Spectator*, CLXIII-4 (1994).

Cutts, M., 'The humanitarian operation in Bosnia 1992-95: dilemmas of negotiating access', *Policy Research Unit UNHCR working paper #8* (Genève, 1999).

Dutchpost, 'Tbat ruggengraat UNHCR Zenica', jaargang 2, nr. 36 (september 1993).

Dutchpost, 'Realistische confrontatie', jaargang 2, nr. 42 (18 oktober 1993).

Kolken, P en P. Halmans, e.a. (red.), 'Transportprimeur voor Belgen', in: *Signaal Journaal*, 30 (1992).

Minear, L. e.a., 'Humanitarian Action in the Former Yugoslavia: The U.N.'s Role, 1991-1993', *Watson Institute Occasional Paper Series #18* (Providence, 1994).

Roberts, A., 'The Crisis in UN Peacekeeping', *Survival* 36, 3 (1994).

Rose, M., 'Field Coordination, Bosnia, 1994', in: J. Whitman (ed.), *After Rwanda. The coordination of United Nations Humanitarian Assistance* (London, 1996).

Schipper, P., 'Humanitair transporteren in Bosnië', *Armex*, 3 (1995).

Teunissen, B., 'Zeven maanden 1 (NL/BE) VN Transportbataljon', *Logos*, 6 (1993).

Weiss, T. en A. Pasic, 'Reinventing UNHCR: Enterprising Humanitarians in the Former Yugoslavia, 1991-1995', *Global Governance* 3 (1997).

Boeken

Albright, M., *Mevrouw de Minister* (Amsterdam, 2003).

Bootsma, P., *Srebrenica. Het officiële NIOD-rapport samengevat* (Amsterdam, 2002).

Bougarel, X., *Bosnie. Anatomie d'un conflit* (Parijs, 1996).

Chayes, A., en A. Handler Chayes, 'After the End', in: R. Ullman, *The World and Yugoslavia's Wars* (New York, 1996).

Beek, R. ter, *Manoeuvres. Herinneringen aan Plein 4* (Den Haag, 1996).

Central Intelligence Agency, *Balkan battlegrounds: a military history of the Yugoslav conflict, 1990-1995* (Washington, 2003).

Duijzings, G., *Geschiedenis en herinnering in Oost-Bosnië. De achtergronden van de val van Srebrenica* (2002).

Klep, C. en R. van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945*. (Den Haag, 2005).

Lamb, S., 'The UN Protection Force in Former Yugoslavia', in: R. Thakur en C. Thayer, *A Crisis of Expectations. UN Peacekeeping in the 1990's* (Oxford, 1995).

Leurdijk, D., *The United Nations and NATO in Former Yugoslavia*, (Den Haag 1994).

Schrader, C., *The Muslim-Croat Civil War in Bosnia: A Military History 1992-1994* (Texas University Press, 2003).

Silber, L. en A. Little, *The Death of Yugoslavia* (London, 1995).

United Nations, *Yearbook of the United Nations 1993* (New York, 1993).

United Nations, *The Blue Helmet. A review of United Nations Peace-keeping* (New York, 1996).

Wassink, A., *De logistieke verzorging van het Transportbataljon en het Dutchbat in het voormalige Joegoslavië* (Breda, 1994).

Weiss, T., *Military-Civilian Interactions. Intervening in Humanitarian Crises* (Oxford, 1999).

Woodward, S., *Balkan Tragedy* (Washington, 1995).

Interviews

Hoffenaar, J. en B. Schoenmaker, *Interview met A.L. Ter Beek* (Den Haag, 1996).

Honert, A.M.J. van den, *Interview met luitenant-kolonel P. Schipper* (Nunspeet, 2014).

Kamerstukken

Brief van de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken, vergaderjaar 1992-1993, 22 181, nr. 29.

Brief van de minister van Defensie, 15 april 1994, 22 181, nr. 77.

Rapporten

Bassiouni, M., *Final Report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*. United Nations, Security Council, S/1994/674 (New York, 1994).

Blom, J. en P. Romijn, *Srebrenica: een 'veilig' gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area* (Amsterdam, 2002).

C.I.A., Directorate of Intelligence, *Yugoslavia: Military Dynamics of Potential Civil War*, (Washington, 13, maart 1991).

International Centre for Transitional Justice, *Transitional Justice in the Former Yugoslavia* (2009).

Mazowiecki, T., 'Report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia, submitted by Tadeusz Mazowiecki, Special Rapporteur of the UN Commission on Human Rights', 2, 28 augustus 1992).

Mazowiecki, T., *Fifth periodic report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia submitted by Mr. Tadeusz Mazowiecki, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, pursuant to paragraph 32 of Commission resolution 1993, 23 februari 1993*.

NIMH, *Het Nederlandse aandeel in UNPROFOR* (8 juli 2010).

NIMH, *Implementation Force (IFOR) en Stabilization Force (SFOR)* (22 maart 2010).

NIHM, *United Nations Protection Force (UNPROFOR) en de United Nations Peace Forces* (Den Haag, 2010).

UNHCR Evaluation reports, *Working in a warzone: A Review of UNHCR's Operations in Former Yugoslavia*, UNHCR EVAL/YUG/14 (1994).

UNHCR, *The State of the World's refugees 1993* (New York, 1993).

United Nations, *Report of Secretary General pursuant to Resolution 871*, 16 maart 1994.

United States General Accounting Office, *Briefing Report to the Honorable Robert S. Dole, U.S. Senate. Humanitarian Intervention. Effectiveness of U.N. Operations in Bosnia* (Washington, april 1994).

Uitspraken van het Joegoslavië Tribunaal

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Uitspraak in de Blaškić-zaak*, 3 Maart 2000.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Transcript van de Krstić-zaak*, 24 maart 2000.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Uitspraak in de Kordić en Čerkez-zaak*, 26 februari 2001.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Uitspraak in de Naletilic en Martinovic-zaak*, 31 maart 2003.

Websites

Croatian crimes and massacre of Muslims in the village of Ahmici 23.4.93.

<https://www.youtube.com/watch?v=JRVm_qOwGAA>.

Dario Kordic returns to Croatia & HR Herceg-Bosna.

<http://www.dailymotion.com/video/x22y49t_dario-kordic-returns-to-croatia-hr-herceg-bosna-povrat-ak-u-domovinu-6-6-2014-rat-u-herceg-bosni-haag_news>.